

Leszek Opyrchał

(Military University of Technology in Warsaw, Poland)

<https://orcid.org/0000-0001-7585-843X>

e-mail: leszek.opyrchal@wat.edu.pl

Ruslan Nahnybida

(National Historical and Architectural Reserve „Kam’ianets”, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-7779-9362>

e-mail: ruslan.koval82@ukr.net

Wizytacja z 1796 r. jako źródło do historii katedry w Kamieńcu Podolskim

Visitation of 1796 as a Source for the History of Kamianets-Podilsky Cathedral

ABSTRACT

This publication presents the eighteenth-century act of visitation church of St. Piotr and Paweł in Kamieniec Podolski, carried out by Michał Roman Sierakowski, who, after the liquidation of the Kamieniec diocese, took over the bishopric of Latyczów, to which

PUBLICATION INFO			
			e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
			
THE AUTHOR'S ADDRESS: Leszek Opyrchał, the Faculty of Civil Engineering and Geodesy of the Military University of Technology, 2 gen. Sylwestra Kaliskiego street, 00-908 Warsaw Ruslan Nahnybida, the National Historical and Architectural Reserve „Kam’ianets”, 9 П’ятницька street, м. Кам’янець-Подільський, Khmelnits’ka oblast, 32301 Ukraine			
SOURCE OF FUNDING: Financed from the author's own funds			
SUBMITTED: 2022.05.23	ACCEPTED: 2022.09.29	PUBLISHED ONLINE: 2022.12.14	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh		EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl	
			

Kamieniec Podolski was assigned. The visitation took place in 1796. Its text includes a detailed description of the cathedral with its relics. The list of equipment was included: such as monstrances, chalices, other silver and tin vessels. A list of chasubles and other church equipment was included. In addition to the description of the cathedral, the text of the visit includes a description of other buildings belonging to the cathedral.

Key words: Canonical visitation, Cathedral in Kamyanets-Podilskiy, The Roman Catholic Diocese of Kamyanets-Podilskiy

STRESZCZENIE

W niniejszej publikacji przedstawiono osiemnastowieczny akt wizytacji kościoła pw. św. Piotra i Pawła w Kamieńcu Podolskim, przeprowadzonej przez Michała Romana Sierakowskiego, który po zlikwidowaniu diecezji kamienieckiej przejmował biskupstwo latyczowskie, do której Kamieniec Podolski został przypisany. Wizytacja miała miejsce w 1796 r. Jej tekst obejmuje szczegółowy opis katedry wraz ze znajdującymi się w niej relikwiami. Zamieszczono wykaz wyposażenia, jak: monstrancje, kielichy inne naczynia srebrne oraz cynowe. Zamieszczono wykaz ornatów i innego sprzętu kościelnego. Oprócz opisu katedry tekst wizytacji obejmuje opis innych budynków przynależnych do katedry.

Słowa kluczowe: wizytacja kanoniczna, katedra w Kamieńcu Podolskim, diecezja rzymskokatolicka w Kamieńcu Podolskim

WSTĘP

Wizytacje parafii stanowią chyba wciąż niedoceniane źródło dla badań historycznych. Z tego powodu jest rzeczą bardzo ważną, aby ich treść była publikowana i rozpowszechniana, gdyż zawierają one cenne informacje dla szerokiego grona badaczy nie tylko badających historię Kościoła, lecz także historię osadnictwa, zmian demograficznych, społecznych i ekonomicznych¹. Również znajdujące się w wizytacjach opisy budynków i budowli są niezastąpionym źródłem do badania zachodzących zmian w ich architekturze. Choć pierwsze publikacje wizytacji miały miejsce jeszcze pod koniec XIX w.², i od tej pory poświęcono im wiele uwagi, to jednak rzadko zawierają one treść samej wizytacji, która przecież może stanowić ważne źródło dla szerokiego spektrum badaczy. Znaczna liczba wizytacji wciąż jeszcze czeka na opracowanie. Jednymi

¹ S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI–XVIII wieku jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 1962, 5, 3, s. 41–58; H.E. Wyczawski, *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 256–260; A. Hamryszczak, *Wizytacje kanoniczne jako źródło historyczne*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2016, 105, s. 53–62. T. Moskal, *Stan i perspektywy publikacji kościelnych akt wizytacyjnych z okresu staropolskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2012, 98, s. 461–467.

² S. Litak, *Akta*, passim.

z mało upowszechnionych źródeł są osiemnasto- i dziewiętnastowieczne wizytacje znajdujące się na Podolu diecezji kamienieckiej.

Diecezja kamieniecka³ została założona pomiędzy latami 1379–1384. Pierwszym jej biskupem był Aleksander⁴. W trakcie tureckiej okupacji Podola (1672–1699) siedzibą biskupa kamienieckiego był Lwów. Ostatnim biskupem kamienieckim w Rzeczypospolitej Obojga Narodów był Adam Stanisław Krasieński⁵. Po drugim rozbiore Rzeczypospolitej odmówił on złożenia przysięgi wierności carycy Katarzynie II, przekazał obowiązki biskupa Janowi Dembowskiemu⁶ i wyjechał do zaboru austriackiego, skąd aktywnie wspierał insurekcję kościuszkowską. W odwecie caryca skonfiskowała dobra biskupie i kapitułarne diecezji kamienieckiej⁷. Po upadku powstania kościuszkowskiego i trzecim rozbiore Rzeczypospolitej caryca Katarzyna II, w dniu 17 września 1795 r., zlikwidowała diecezję kamieniecką wraz z czterema innymi diecezjami⁸. W ich miejsce powstała diecezja pińska i latyczowska, w której znalazła się dawna diecezja kamieniecka, a na jej biskupa powołała Michała Romana Sierakowskiego⁹, który objął diecezję bez zgody Stolicy Apostolskiej. Po śmierci Katarzyny II jej syn car Paweł I, 9 maja 1798 r., reaktywował diecezję kamieniecką, którą formalnie, na krótko, objął Jan Dembowski. Jednakże, dzięki intrygom, Michał Roman Sierakowski doprowadził do ponownego usunięcia Jana

³ *Encyklopedia katolicka* [dalej: EK], t. 8, Lublin 2000, s. 452–466.

⁴ Data narodzin nieznana, zmarł około 1410 r. Biskup kamieniecki, prawdopodobnie dominikanin uczestniczący w działalności misyjnej na Podolu. Możliwe, że przed Aleksandrem biskupami kamienieckimi byli Wilhelm (?–1375) oraz Rokożjusz (?–1398), jednakże Piotr Nitecki nie wyklucza, że są to postacie legendarne. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, s. 18, 179, 223.

⁵ Adam Stanisław Krasieński herbu Ślepowron (4 IV 1714–XI 1800), biskup kamieniecki, przywódca konfederacji barskiej. O A.S. Krasieńskim szerzej zob.: W. Szczygielski, *Krasieński Adam Stanisław h. Ślepowron*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 15, red. E. Rostkowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 160–165; E. Ziółek, *Kamieniec Podolski w relacji biskupa kamienieckiego Adama Stanisława Krasieńskiego z 1792 r.*, „Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne” 2004, 2, s. 165–174; W.J. Górczyk, *Diecezja kamieniecka w drugiej połowie XVIII w.*, „Nasza Przeszłość” 2018, 130, s. 107; J. Warmiński, *Krasieński Adam Stanisław*, w: EK, t. 9, Lublin 2002, s. 1206.

⁶ Urodzony w 1729 r., zmarł w 1789 r. Kawaler Orderu Świętego Stanisława. Do stanu duchownego wstąpił po śmierci swojej żony. Godność biskupią otrzymał w 1775 r. Szerzej zob. M. Godlewski, *Jan Dembowski h. Jelita*, w: PSB, t. 5, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946, s. 89.

⁷ EK, t. 8, s. 455.

⁸ J.W. Górczyk, *op. cit.*, s. 107.

⁹ Urodzony 10 VIII 1748 r., ok. 1800 r. prowadził gorszący tryb życia. Pozostawał w służbie władz rosyjskich. P. Nitecki, *op. cit.*, s. 188.

Dembowskiego i za zgodą cara w dniu 2 października ponownie objął biskupstwo kamienieckie¹⁰.

Historia kościoła na Podolu była opracowana i publikowana przez licznych autorów. Z ważniejszych publikacji należy wymienić prace: M. Ostrowskiego¹¹, Stanisława Litaka¹², Jana Muchy¹³, Tadeusza Trajdosa¹⁴, Józefa Wołczańskiego¹⁵ czy Jana Szczepaniaka¹⁶. Jednakże historia podolskich budowli sakralnych jest jeszcze niewystarczająco zbadana. Dotychczas była ona opracowywana przez Olę Płamienicką¹⁷, a także Jerzego Kowalczyka¹⁸. Monografię poświęconą katedrze kamienieckiej sporządził Karol Iwanicki¹⁹. Wymienieni autorzy nie korzystali z bezcennych źródeł, jakimi są wizytacje kościelne. W szczególności nie korzystali z informacji zawartych w omawianej wizytacji katedry kamienieckiej z 1796 r. A przecież wizytacje kościelne zawierają informacje nie tylko o samych budowlach świątynnych, lecz także o innych budynkach kościelnych jak szpitale, seminaria czy domy kanoników, a które do tej pory były w badaniach pomijane.

Z XVIII w. znane są trzy wizytacje katedry kamienieckiej, w których opisano jej wygląd oraz wyposażenie. Chronologicznie pierwszą jest wizytacja przeprowadzona przez Wacława Hieronima Sierakowskiego²⁰ w 1741 r., której rękopis znajduje się w Bibliotece Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Została

¹⁰ J.W. Górczyk, *op. cit.*, s. 107.

¹¹ M. Ostrowski, *Historyczny rys Biskupstwa Kamienieckiego*, „Przegląd Katolicki” 1863, 19, s. 295–298; 20, s. 310–313; 34, s. 535–540; 35, s. 550–555; 38, s. 600–603; 39, s. 615–617.

¹² S. Litak, *Struktura terytorialna kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 r.*, Lublin 1980.

¹³ J. Mucha, *Organizacja diecezji kamienieckiej do 1795 r.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1983, 30, 4, s. 63–284.

¹⁴ T.M. Trajdos, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)*, Wrocław 1983; *Kościół chrześcijański na Podolu*, red. T.M. Trajdos, Warszawa 2014.

¹⁵ *Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Olszańskiemu ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, red. J. Wołczański, Kraków 2001.

¹⁶ J. Szczepaniak, *Diecezja kamieniecka ok. 1830 r.*, t. 1, *Katalog kościołów i kaplic oraz duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, Kraków 2019.

¹⁷ О. Пламєницька, *Сакральна архітектура Кам'янця на Поділлі*, Кам'янець-Подільський 2005.

¹⁸ J. Kowalczyk, *Świątynie późnobarokowe na kresach*, Warszawa 2006.

¹⁹ K. Iwanicki, *Katedra w Kamieńcu*, Warszawa 1939.

²⁰ Urodzony w 1699 r., zmarł 12 X 1780 r.; biskup inflancki kamieniecki, przemyski arcybiskup lwowski. Biskupstwo kamienieckie sprawował od 15 XI 1739 r. do 25 V 1742 r. P. Nitecki P., *op. cit.*, s. 188.

ona opublikowana przez Agnieszkę Biedrzycką²¹ w części dotyczącej budynków oraz wyposażenia katedry kamienieckiej. Druga wizytacja, której treść w sposób ogólny omówił Jacek Urban²², była przeprowadzona przez Adama Stanisława Krasieńskiego w 1777 r. Jej rękopis zatytułowany *Acta visitationis generalis Dioecesis Camenecensis Podoliae, Illustrissimi, Excelentissimi ac Reverendissimi Domini Adami Comitis in Krasne stemmatis Korwin Krasieński Episcopi Camenecensis, equitis Aquilae Albae, ordinaria et delegata Apostolica Sanctissimi Domini Eius Nominis Pii Papae VI auctoritate, anno salutis 1777–mo, die 11–ma mensis Augusti inchoatae in anno vero sequenti 1778 peractae et finitae*, o sygnaturze A. Vis. Diec. Cam. I²³, przechowywany jest w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej znajdującej się na Wawelu. Chronologicznie ostatnią, osiemnastowieczną wizytację przeprowadził Michał Roman Sierakowski w 1796 r. Dziewiętnastowieczną wizytację katedry kamienieckiej w 1860 r. omówił Władysław Rożkow²⁴, niestety bez tłumaczenia jej treści na język polski. Natomiast opis wyposażenia katedry kamienieckiej z 1930 r. został opublikowany przez Józefa Wołczańskiego²⁵.

Omawiana wizytacja katedry kamienieckiej, której rękopis przechowywany jest w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie²⁶, datowana jest na 1796 r., czyli już po skasowaniu biskupstwa kamienieckiego, które miało miejsce w 1795 r. Dlatego w jej treści używane jest sformułowanie „kościół po-katedralny”. Tekst wizytacji zapisany został w liczbie mnogiej. Na jego końcu nie ma podpisów osób dokonujących przeglądu. Jedną z nich jest występujący w tytule Michał Roman Sierakowski, nazwiska drugiej osoby możemy się tylko domyślać. Wychodząc z założenia, że wizytacji i spisu dokonywały dwie osoby, to jedna z nich była stroną przekazującą, a druga stroną odbierającą kościół wraz z wyposażeniem. Stroną odbierającą był Michał Roman Sierakowski, stroną przekazującą był najprawdopodobniej Jan Dembowski.

²¹ A. Biedrzycka, *Kościół katedralny w Kamieńcu Podolskim w świetle wizytacji z roku 1741*, „Rocznik Biblioteki PAU i PAN w Krakowie” 2002, 47, s. 9–81.

²² J. Urban, *Rękopis wizytacji Diecezji kamienieckiej z 1777 roku z Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu*, „Folia Historica Cracoviensia” 2004, 10, s. 389–392.

²³ Sygnatura za Tadeuszem Trajdosem. Zob. T.M. Trajdos, *Wikariusze katedry kamienieckiej*, „Przegląd Historyczny” 2011, 102, 3, s. 435. Jacek Urban powołuje się na to źródło jako: „bez sygnatury”. Zob. J. Urban, *op. cit.*, s. 381.

²⁴ W. Rożkow, *Визитация Римско-католического Кафедрального собора Св. Апостолов Петра и Павла в Каменце-Подольском 1860 (?) года*, „Res Historica” 2021, 51, s. 719–751.

²⁵ J. Wołczański, *Inwentarz rzymskokatolickiej katedry pod wezwaniem Apostołów Św. Piotra i Pawła w Kamieńcu Podolskim według stanu z 1930 roku*, w: *Pasterz*, s. 367–384.

²⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, sygn. 249, mikrofilm nr 38856

Tekst wizytacji zawarty jest w oprawionym, osiemdziesięciojednostronicowym woluminie i składa się z następujących części²⁷: strona tytułowa (s. 1), wstęp w języku łacińskim (s. 2–3), opis kościoła pokatedralnego (s. 3–14), zakrystia (s. 14–15), kapitułarz²⁸ (s. 15), argenteria²⁹ (s. 15–24), garnitury (s. 25–38), opis seminarium diecezjalnego (s. 39–41), inwentarz rzeczy znajdujących się w seminarium (s. 42–43), opis pałacu biskupiego (s. 44–46), opis szpitala (s. 46–47), opis domu pokapitułarnego obok szkoły (s. 48–50), opis dworku pokapitułarnego (s. 50), opis domu pokapitułarnego (s. 51–52), opis domu (s. 52–53), fundusze (s. 53–68), lista kapłanów i innych zatrudnionych osób (s. 69–70). Ponieważ w swoim założeniu niniejsza praca miała stanowić przyczynek do zmian architektonicznych, jakie zachodziły na przestrzeni XVIII–XX w. w katedrze kamienieckiej i budynków do niej należących oraz ich wyposażenia. W publikowanym fragmencie źródła nie uwzględniono dwóch ostatnich rozdziałów rękopisu, zawierających fundusze oraz listę kapłanów i innych zatrudnionych osób.

Tekst w języku polskim został napisany w oparciu o *Instrukcję wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*³⁰ opracowaną pod redakcją Kazimierza Lepszego. Zatem zastosowano współczesną pisownię oraz interpunkcję, natomiast zachowano oryginalne formy gramatyczne. W tekście starano się ujednoczyć pisownię. Na przykład: w rękopisie łaciński zwrot *ad cornu*³¹ pisany bywa *a cornu* bądź *a'cornu*. W tym wypadku wszędzie w publikacji zastosowano *ad cornu*. Pojedynczo stosowane łacińskie wtręty zostały objaśnione w przypisach.

Pierwsza karta rękopisu jest stroną tytułową. W celu pokazania jej charakteru zachowano oryginalną wielkość liter, a zmianę wiersza oznaczono znakiem: „|”. W dalszej części zmiana wiersza nie była oznaczana.

Noty informacyjne o świętych wykonano na podstawie następującej literatury: *Alfabetyczny spis informacji o świętych i błogosławionych*³²; *Andrzej Datko, Księga relikwii*³³; *Święci na każdy dzień*³⁴; *The Holy Ones*³⁵ oraz

²⁷ W nawiasach podano numery stron rękopisu.

²⁸ Sala zebrań kapituły.

²⁹ Przedmioty srebrne, zwłaszcza kościelne.

³⁰ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953; także: <http://mikmach.hg.pl/zrodla2/lepszy.html> [dostęp: 17 XII 2019].

³¹ Łac.: po stronie, przy, obok narożnika.

³² *Alfabetyczny Spis Świętych i Błogosławionych*, <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/alfabet.php3> [dostęp: 19 V 2020].

³³ A. Datko, *Księga relikwii*, Kraków 2014.

³⁴ *Święci na każdy dzień*, Kielce 2011.

³⁵ <https://vitaesanctorum.wordpress.com/> [dostęp: 21 I 2021].

Deon.pl, Imiona świętych³⁶. W przypadku powszechnie znanych świętych podane w przypisach informacje ograniczono tylko do podania daty narodzin i śmierci.

Objaśnienia wyrazów staropolskich oraz rzadko używanych występujących w tekście podane są w przypisach. Zostały one opracowane w oparciu o następujące pozycje: M. Arcta: *Słownik staropolski 26,000 wyrazów i wyrażeń używanych w dawnej mowie polskiej*. Opracowali Antoni Krasnowolski i Władysław Niedźwiecki, wyd. M. Arcta, Warszawa, około 1920 r.; Trzaski, Everta i Michalskiego, *Encyklopedia Powszechna dla wszystkich, opracowana pod redakcją Stanisława Lama, A-Z w jednym tomie z 904 ilustracjami na 64 tablicach jedno- i wielobarwnych oraz mapa Polski, wydanie nowe ilustrowane*, Warszawa około 1936 r.; *Rozprawy C.K. Galicyjskiego towarzystwa gospodarczego. Tom drugi*, druk Piotra Pillera, Lwów 1847; *Słownik języka Polskiego*, t. 1–3, PWN Warszawa, 1978–1981; S.M. Linde, *Słownik języka polskiego, przez M. Samuela Bogumiła Linde*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814; *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII w.* (<https://sxvii.pl/> [dostęp: 29 IV 2020]).

Na zakończenie warto wspomnieć o innych źródłach, które mogą okazać się bardzo cenne do badań historycznych nad katedrą kamieniecką. Są to znajdujące się w Państwowym Archiwum Obwodu Chmielnickiego³⁷ *Описание Каменецького кафедрального костела и монастырей епархии за 1829 год*³⁸ (фонд 685, опис 4, справа 30) oraz *Визитный описания костелов Каменецької Епархии за 1848 год*³⁹ (фонд 685, опис 2, справа 48). Ponadto Aleksander Prusiewicz wspomina w przypisach⁴⁰ jeszcze o trzech, bliżej nieznanych dokumentach wizytacji: biskupa Franciszka Mackiewicza⁴¹ z 1819 i 1822 r. oraz biskupa Zygmunta Czyżowskiego⁴² z 1664 r.

³⁶ <https://deon.pl/> [dostęp: 6 IX 2021].

³⁷ Державний Архів Хмельницької Облaсті.

³⁸ Opis kościoła katedralnego i klasztorów diecezji kamienieckiej w roku 1829.

³⁹ Wizytacja kościołów diecezji kamienieckiej w 1848 r.

⁴⁰ A. Prusiewicz, *Kamieniec Podolski szkic historyczny*, Kijów 1915, przypisy nr 53, 55, 58, 72, 73, 75, 76, 81, 83, 182, 183.

⁴¹ Żył w latach 1756–1842.

⁴² Zm. w 1667 r.

TREŚĆ RĘKOPISU

1.1. Strona tytułowa

Visitatio generalis | Ecclesiae olim Cathedralis Camenecensis | Podoliae. | Ab. | Illustrissimo Excellentissimo | ac Reverendissimo Domino | Domino | Michaele Romano | de Antiqua Sieraków | Comite | SIERAKOWSKI | Dei et Apostolicae Sedis Gratia | in Praefectura Braclaviensi Podo= | liensi, et Voznesensi Episcopo | Laticzoviensi | Ordinis S. Stanislai Equite | Personaliter facta, et expedita Anno | Domini 1796⁴³.

In Imperio Suae Imperatoriae Majestatis Catharinae II Imperatricis et Autocratoris Totius Russiae etc. etc. etc. Dominae Nostrae Clementissimae, Michael Romanus de Antiqua Sieraków Comes Sierakowski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia olim Prussensis, nunc Laticzoviensis Episcopus, Ordinis S. Stanislai Eques. –

Illustrissimis, Perillustribus, Illustribus, Admodum Reverendis Dominis Praelatis Canonicis, Archipraesbyteris, Decanis, Foraneis, Praepositis Curatis, Administratoribus Commendariis, Vicariis, Altaristis, Praebendariis, Mansionariis, Universoq[ue] Saeculari et Regulari Clero intra Diaecesim Nostram Laticzoviensem existenti, Salutem et Pastorem Benedictionem. –

Licet Nos peroptime sciamus Fratres Charissimi, quod hanc Diaecesim post vigilantissimos Pastores Camenecensem et Luceoriensem Antistites Regendam susceperimus, Vosque in Vineam Christi indefesse circa profectum ejusdem fidelium, continuo laborare noverimus, cum tamen per continuas rerum humanarum mutationes, etiam optimum ordinem immutari, et deficiente inspectione effectuarum legum, fervorem virtutum minui, et sensim illam disordinationem crescere contingat, quae in varios abusos prorumpens ad vitia et violationem legum prurilum pariat. Nos pro munere Nostro Pastoralis hujusmodi malo obviantes et invigilare intendentes, ut omnia justa Supraema Mandata Imperialia Disciplinam SS. Canonum, Synodos, Provinciales, ac Dioecesanos, tum Ordinationes Antecessorum, et Nostras, quanto accuratius fiant. Adimplendo summorum Pontificum, et praecipue Benedicti Papae XIV, tum Synodi Provincialis Piotrcovianae praescriptum, visitationem Diaecesanam per Omnes Saeculares et Regulares Ecclesias, Diaecesis Nostrae Laticzoviensis peragere statuimus. Experimur illam ingentem omni procul omni procul dubio

⁴³ Generalna wizytacja kościoła dawnej katedry w Kamieńcu Podolskim dokonana osobiście przez najwybitniejszego, najczcigodniejszego pana hrabiego Michała Romana Sierakowskiego ze starożytnego Sierakowa, z łaski Stolicy Apostolskiej biskupa łaticzowskiego, metropolity braclawskiego, podolskiego i wołyńskiego, kawalera orderu Św. Stanisława, wykonana w roku Pańskim 1796 [tłum. – L.O., R.N.].

consolationem quam ex contemplatione vestri ad augi gloriam Dei in Ecclesiae laborum hauriemus.

Ut porro omnia properantius, ac celeries fiat, quilibet Rector Ecclesiae, et Superior Regularis, Jura Privilegia Scripta, Hypothecas, Approbationes, Ereccionem, Decreta, et Universa Documenta, Ecclesiam vel Monasterium sui Concernentia transcripset, et ordinatum eorum Summarium conficiat, et antiquas suarum respective Ecclesiarum /: si quae extant:/ visitationes nobis remonstret, Regestra Percepta, et expensa reponat, illis necessariis documentis legitimet, Libros Metricos Bapstisatorum, Copulatorum et Mortuorum, tum statum Xenodochiorum Scholarum Parochialium praesentet, caeteraque[e]. Juxta ordinem in peragendis visitationibus per Nos effectuum Vinnicae sub die 18 Martii currenti 1796 anno praescripta adimpleant. Plane nostarm generalem visitationem die 8 mensis Maii Currentis Anni, ab Ecclesia in ante Cathedrali Cameneci Podolicae inchoavimus, de qua peragenda [...] ⁴⁴ Vestrae praesentibus notificamini. In Quorum fidem [est] Datum Cameneci Podolicae, 28 Aprilis V.S. 1796 Anno. – Michael Romanus Episcopus – Johannes Cantius Wislocki Secretarius ⁴⁵.

⁴⁴ Znak, który jak wynika z treści rękopisu, należy tłumaczyć „Wasza Wysokość” lub podobnie.

⁴⁵ W czasie panowania Jej Wspaniałości Katarzyny II Cesarzowej i Władczyni Całej Rosji etc. etc. etc., Naszej Najłaskawszej Pani. Michał Hrabia ze Starego Sierakowa, Sierakowski, z łaski Bożej i Stolicy Apostolskiej niegdyś Biskup Prus, a dziś Łatyczowski, kawaler orderu Św. Stanisława. Najjaśniejszych, przeszacownych, wspaniałych, nadzwyczaj czcigodnych panów prałatów, kanoników, archiprezbiterów, dziekanów, wikariuszy foralnych, prepozytów parafii, komendarzy, wikariuszy ołtarzy, mansjonarzy, całe świeckie i zakonne duchowieństwo w naszej diecezji łatyczowskiej, pozdrawiam i [im] błogosławię. Wiadomo Nam, Kochani Bracia, że objęliśmy tę Diecezję w zarząd po sumiennych Pasterzach, Biskupach Kamienieckich i Łuckich, oraz, że i wy wciąż pracujecie niestrudzenie w Winnicy Chrystusa, rozprzestrzeniając tę samą wiarę; jednakże i to, że najlepszy porządek zmienia się, jako że sprawy ludzkie wciąż pełne są przeciwności, a przez brak nadzoru obowiązujących Praw, gorliwość cnót zmniejsza się, i zdarza się, że owa nieporządność, która, rozzuchwalać się w wielu nadużyciach, rośnie, i zrada dokuczliwe pogwałcenie praw. My, przez Nasz Pastorski urząd, przeciwstawiając się temu złu, chcemy przypilnować, by wszystkie Najwyższe Przykazania Dyscypliny Świętych Kanonów, Synodów, Prowincjalne, Diecezjalne, jak i Zarządzenia Poprzedników i Nasze, były przestrzegane jak najdokładniej. Wypełniając polecenia papieży, a zwłaszcza Benedykta XIV oraz prowincjalnego Synodu Piotrowickiego, postanowiliśmy przeprowadzić wizytację Diecezjalną we wszystkich Kościołach i Klasztorach („kościółach świeckich i regularnych”) Naszej diecezji łatyczowskiej. Doświadczymy owego, bez żadnej wątpliwości ogromnego, pocieszenia, które otrzymamy z kontemplacji waszych prac w Kościele na większą chwałę Bożą. Regularny przełożony skopiuje spisane prawa i przywileje, hipoteki, aprobacje, akty erekcyjne, dekrety i wszystkie inne dokumenty Kościoła lub Klasztoru podległego sobie, przygotowuje uporządkowane podsumowanie oraz pokaże Nam wizytację

Po takowym naszym wydanym obwieszczeniu i uwiadomieniu na dniu 8 miesiąca maja roku bieżącego 1796, po odprawionej przez nas Mszy Świętej i zwykłej za dusze zmarłych procesji, przystąpiliśmy do wizyty kościoła po-katedralnego, kamienieckiego, pod tytułem Świętych Apostołów Piotra i Pawła.

1.2. OPIS KATEDRY KAMIENIECKIEJ

KOŚCIÓŁ PO-KATEDRALNY

Od początków swoich w kręgu niby miasta na ulicy ciągnącej się od Bramy Lackiej zwanej w jednej ze linii, w której i Kościół WW XX. Karmelitów Bosych znajduje się, minąwszy i Kościół i szkoły niegdyś jezuickie stoi, z kamienia murowany, ze sklepieniem gotyckim z kaplicami podwójnymi, do których wejście czynią trzy arkady na przestrzał zrobione, długie łokci siedemdziesiąt dwa⁴⁶, circiter⁴⁷ szeroki łokci czternaście i pół⁴⁸, w pierwszej nawie.

Wchód do tego kościoła na zachód słońca, gdzie wszedłszy na przeciw wielki ołtarz w swojej strukturze staroświeckiej, lecz regularnej, wcale wspaniałej, pod same sklepienie wywiedziony, kolumn cztery na piedestałach, a dwie mniejszych w górze mający, przez ś.p. WJXX. Pakoszewskiego⁴⁹, archidiacona katedralnego kamienieckiego,

swoich poprzednich kościołów (o ile istnieją), poświadczy tymi koniecznymi dokumentami zarejestrowane dochody i przychody, przedstawi księgi metrykalne ochrzczonych, małżonków i zmarłych oraz stan internatów szkół parafialnych oraz dopełni wszystkiego, co do porządku przeprowadzania wizyt, ustalonego przez nas w Winnicy w dniu 18 marca, bieżącego 1796 roku. Tę naszą wizytację generalną planujemy rozpocząć dnia 8 miesiąca maja bieżącego roku od archikatedry w Kamieńcu Podolskim i o jej przebiegu powiadomimy Waszą Wysokość osobiście. W tej wierze wysłaliśmy [ten list] w Kamieńcu Podolskim 28 kwietnia 1796 roku. – Biskup Michał Roman, sekretarz Jan Kanty Wisłocki [tłum. – Paweł Trzciakowski].

⁴⁶ 42,88 m.

⁴⁷ Średnio, około.

⁴⁸ 8,63 m.

⁴⁹ Niestety prawie nic nie wiadomo o tym archidialeonie, jak wynika z omawianego tekstu, bardzo zasłużonego dla katedry kamienieckiej. Nie wspomina o nim *EK* ani też *PSB*. Kasper Niesiecki podaje tylko, że Jerzy Pakoszewski herbu Radwan był w 1778 r. archidiaconem katedry kamienieckiej. *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 7, Lipsk 1841, s. 239; według Seweryna Uruskiego i innych Jerzy Pakoszewski został kanonikiem w 1768 r., a archidiaconem kamienieckim w 1781 r. S. Uruski, A.A. Kosiński, A. Włodarski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 13, Warszawa 1916, s. 178; natomiast Henryk

na kształt marmoryzowania, w różnych kolorach pod chiński pokost malowaniem, a miejscami wyzłacaniem, w roku 1768 odnowiony, w środku którego krzyż drewniany, duży z wizerunkiem JEZUSA Chrystusa dziwnie miłym i doskonale zrobionym, powszechnym ludzi głosem łaskami słynący, przy którym osoby drewniane: Najświętszej Panny Bolesnej, i S. Jana Ewangelisty, tudzież S. Mari Magdaleny klęczącej, wszystkie biało malowane, na kształt marmuru. Przy bokach ołtarza między kolumnami statuy. Pierwsza św. Piotra z kluczami, SS. Pawła Apostoła z mieczem druga, tytuł Kościoła oznaczające. Przy kolumnach cztery aniołki skrzydlate ze znakami męki Pańskiej. W perspektywie w górze, wyobrażenie Boga Ojca w obłokach i promieniach, w ręku Świat i berło trzymającego, obok którego przy słupach pobocznych dwaj cherubinowie, jeden trybularz⁵⁰, drugi łódkę⁵¹ trzymający. Nad perspektywami okiennymi S. Wojciech po jednej, S. Stanisław Piotrowina wskrzeszający⁵², po drugiej stronie. Wszystkie te osoby, równie jak i pierwsze biało, na kształt marmuru malowane. Nad arkadą średniej perspektywy, po wyżej wizerunku wzmiankowanego Chrystusa Pana, poniżej zaś perspektywy gdzie jest wizerunek Boga Ojca, jest wyrażenie Ducha S. w postaci Gołębiczy wznoszącej się w obłoku z promieniami, z drzewa rznięty, biało malowany. Ołtarz ten ma mense⁵³ murowaną, alabastrową, floryzowaną po staroświecku: która od ś.p. J.W. Jmśc. księdza Gnińskiego⁵⁴ biskupa kamienieckiego konsekrowana. Kościół zaś po odebraniu od Turków Kamieńcu, że jest zrekoncyliowany. Napisy na pierwszych kościelnych kolumnach od drzwi wielkich i chóru samego będące, o tym upewniają. A naprzód na

Gmiterek podaje, że Jerzy Pakoszewski, kanonik katedralny kamieniecki, prepozyt (tj. przewodniczący kapituły kanoników) wiśniowiecki, złotnicki, mikulniecki, w dniu 17 XI 1759 r. otrzymał na Akademii Zamojskiej stopień doktora nauk teologicznych. H. Gmiterek, *Promocje doktorskie w Akademii Zamojskiej*, w: *W kręgu akademickiego Zamościa. Materiały z międzynarodowej konferencji nt. Akademia Zamojska na tle praktyki edukacyjnej w Europie Środkowo-Wschodniej (koniec XVI–koniec XVIII w.)*, Lublin–Zamość, 11–13 maja 1995 r., red. i przed. H. Gmiterek, Lublin 1996, s. 247.

⁵⁰ Kadzielnica.

⁵¹ Łódka – przenośny pojemniczek na kadzidło.

⁵² Według legendy hagiograficznej spisanej przez Wincentego z Kielczy w *Żywocie św. Stanisława* biskup Stanisław zakupił dobra ziemskie od Piotra Strzemieńczyka z Janiszewa, zwanego Piotrowinem. Po śmierci Piotrowina jego spadkobiercy upomnieli się sądownie o ziemię, gdyż nie wierzyli w zakup ziemi przez biskupa. Wówczas św. Stanisław wskrzesił Piotrowina, by ten poświadczył prawdę. Po zakończonej rozprawie odprowadził Piotrowina z powrotem do grobu.

⁵³ Mensa – główna część ołtarza w formie skrzyni lub płyty na nóżkach.

⁵⁴ Jan Chryzostom Benedykt Gniński herbu Trach. Urodzony w 1648 r., zmarł 10 VIII 1716 r. Dnia 28 V 1700 r. został prekonizowany biskupem kamienieckim. P. Nitecki, *op. cit.*, s. 68.

prawej ręce kolumny napis⁵⁵ D[eo] O[pimo] M[aximo] Ejusque Virgini Matri SS. Tutelaribus Petro et Paulo Apostolis, SS. Patronis Regni. Ecclesiam hanc Cathedralem dedicatam per Annos viginti octo insessam⁵⁶ a Nostra Redemptione 1699 Die 22 [septem]bris de manu hostili receptam, et reconciliatam, prima vice solemnibus apparatu, et numero so Stipatus tam Ecclesiastico Praelatorum et DD Canonorum, quam Saecularium Magnatorum et Nobilitum Comitatu Ill[u]s[triss]imus R[e]v[erendiss]imus D[omi]nus Joannes Chrisostomus Benedictus in Gnin Gniński Episcopus Camenecensis Abbas Vęgrovecen[si]s. Anno 1700. Die 3 July Cathedram suam desolatam et Ovi[n]culas dispersas providus Pastor visitaturus ingressus Eandem Ecclesiam hoc ornatu, et decore tam extra, quam ab intra exornavit, et restauravit Anno D[omi]ni 1704⁵⁷.

Po lewej zaś stronie następujący⁵⁸: D[eo]. M[aximo]. O[ptimo]. Eiusque Virgini Matri Sanctis[ue] Tutelaribus Petro [et] Paulo Ap[osto]lis Sa[ncti]s Patronis Regni. Eccle[si]am hanc post occupatum a Turcis An[n]o 1672 Camenecum per viginti octo annos isseam et desolata[m] An[n]o 1699 die 22 [septem]bris receptam et recognitam, e ruderib[us] excitavit, [e]t hoc ornatu diligens decorem Domus Dei, vti sponsoram suam amictu decentiori decoravit et exornavit An[n]o 1704. Sedente Clemente XI Rom[ano] Pontif[ice] Regnate Augusto II Rege Poloniarum; Chrisost[omus] Benedi[ctus] in Gnin Gniński Episcopus Camenecen[si]s Abbas Vęgrovecen[si]s S[acer]. O[rdo]. C[isterciensis]⁵⁹.

⁵⁵ Opis tablicy znalazł już swoje miejsce w historiografii, zob.: P. Rabiej, *Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie*, t. 4, red. W. Drelicharz, Kraków 2009, poz. 16, s. 52–53; K. Iwanicki, *op. cit.*, s. 22.

⁵⁶ Zarówno Piotr Rabiej, jak i Karol Iwanicki zamiast: *viginti octo insessam*, podają: *28 a Turcis*. P. Rabiej, *op. cit.*, s. 53; K. Iwanicki, *op. cit.*, s. 22.

⁵⁷ *Bogu Wszchemogącemu, Najwyższemu, Jego Matce Marii, św. Apostołom, opiekunom Piotrowi i Pawłowi, oraz św. patronom królestwa, od tego kościoła katedralnego spustoszonego i przez 28 lat w posiadaniu Turków będącego, w roku od naszego odkupienia 1699 września 22 z rąk nieprzyjacielskich odebranego i poświęconego. Najprzewielebniejszy Jan Chryzostom z Glinna Gliński, biskup kamieniecki opat węgrowiecki dnia 3 lipca świętym i licznym orszakiem osób tak duchownych, jak i świeckich otoczony, po raz pierwszy wszedł pasterz zapobiegliwy mając nawiedzić owczarnię i tenże kościół tak wewnątrz jak i na zewnątrz ozdobił i odnowił w 1704 r.* [tłum. – K. Iwanicki]. K. Iwanicki, *op. cit.*, s. 22.

⁵⁸ Tablicę opisują: Piotr Rabiej i Karol Iwanicki. Tekst tablicy za Piotrem Rabiejem. P. Rabiej, *op. cit.*, s. 51–52; K. Iwanicki, *op. cit.*, s. 23.

⁵⁹ *Bogu najwyższemu, wszechmogącemu i Jego Matce Marii Pannie, św. apostołom, opiekunom Piotrowi i Pawłowi, oraz św. patronom królestwa, kościół ten przez Turków zniszczony po odzyskaniu Kamieńca 1699 dnia 22 września odbudował, a miłując ozdobę domu Bożego jako oblubieniec, przyzwoitym ubraniem i przyozdobieniem upiększył i w należyte potrzeby opatrzył, za panowania pontyfikatu Klemensa XI, panowania Augusta II Króla Polskiego, Chryzostom Benedykt z Gnina*

Wchodzi się do tego wielkiego ołtarza przez cztery gradusy⁶⁰ kamienne.

Drugi ołtarz ad cornu ewangelii⁶¹, blisko wielkiego ołtarza, drewniany, częściowo malowany chińsko, częściowo wyślaczony, w którym obraz św. Szczepana⁶² w środku, nad nim kompartym⁶³ z Opatrznością Boską w obłokach, powyżej którego obraz S. Jerzego⁶⁴, przy pilastrach⁶⁵ dwie osoby rżnięte, pod polor⁶⁶ biały malowane, jedna św. Floriana⁶⁷, druga św. Waclawa; nad pilastrami po kroksztynach⁶⁸ aniołowie pod takiż polor. U tegoż ołtarza mensa murowana, konsekrowana przez śp. JWJX Rupniewskiego⁶⁹, na mniejsze relikwiarz drewniany, snycerskiej roboty z taflą jedną mający relikwie S. Ruperta⁷⁰ i obrazek na zwierciadle klejony Najśw. Panny z jedwabiu wyrabiany. Nad wierzchem relikwiarza tegoż krucyfiks drewniany malowany, powyżej mensy dwa gradusy ciosane wstęp czyniąc do ołtarza. Naprzeciw tego ołtarza ad cornu epistolae majoris altaris⁷¹ katedra biskupia snycerskiej roboty malowana i złożona nakładem W.J.X. Pakoszewskiego archidiacona sporządzona.

W prezbiterium posadzka w szachownicę ułożona z płyt trembo-welskich, także i w całym kościele znajduje się z gradusami ciosowymi, dzielącymi tak prezbiterium od kościoła jako też czyniącymi wchód do niego, lecz pod chórem i pobocznych kapliczkach posadzka ciosowa. W prezbiterium okien taflowych pięć dużych. W tymże prezbiterium

Gniński, biskup kamieniecki, opat wągrowski (w oryginale: węgrowski) świętego zakonu cystersów (w oryginale brak tłumaczenia rozwinięcia skrótu) [tłum. – K. Iwanicki]. K. Iwanicki, op. cit., s. 23.

⁶⁰ Stopnie schodów.

⁶¹ Po stronie narożnika odczytywania Ewangelii, czyli po lewej stronie ołtarza (patrząc w jego kierunku).

⁶² Data narodzin nieznana, zmarł w 36 r. Pierwszy męczennik.

⁶³ Kompartym – zaznaczona część powierzchni.

⁶⁴ Pochodził z Liddy, data narodzin i śmierci nieznana. Zamęczony w wyjątkowo okrutny sposób w Diospolis na terenie Palestyny.

⁶⁵ Pilaster – element architektoniczny w postaci płaskiego filara.

⁶⁶ Połysk naturalny lub malowany sztucznie.

⁶⁷ Ur. ok. 250 r. w Zeiselmauer (Dolna Austria). Utopiony w rzece Enns 4 V 304 r.

⁶⁸ Kroksztyn – architektoniczny element ozdobny podtrzymujący gzyms, ganek. Ozdobny wspornik.

⁶⁹ Stefan Bogusław Rupniewski herbu Szreniawa, ur. w 1671 r. w Bidzinach, zmarł 21 IV 1731 r. na zamku w Torczyniu, biskup diecezjalny kamieniecki w latach 1716–1721, biskup diecezjalny łucki 1721–1731.

⁷⁰ Biskup, data narodzin nieznana, zmarł prawdopodobnie 27 III 720 r. Został nazwany Apostołem Austrii i Bawarii.

⁷¹ Po prawej stronie (patrząc w kierunku ołtarza) wielkiego ołtarza, gdzie dawniej odczytywano Lekcję, czyli fragment tekstu Pisma Świętego z wyłączeniem Ewangelii.

stalla po obu stronach dla WWJXX prałatów i kanoników dębowe malowane i miejscami złożone, całe wspaniałe i kosztowne przy których dla JXX. wikariuszów katedralnych są miejsca przyzwoite, te kosztem nieraz wspomnianego ś.p. JX. Pakoszewskiego archidiacona katedralnego, kamienieckiego stanęły. Przy tych końcu ad cornu evangelii majoris altaris⁷² ambona snycerskiej roboty, wspaniała, na podobieństwo różnych marmurów, pod chiński pokost malowana, rżnięciem bardzo dobrym i pozłota z ozdobami na kroksztynach stojącymi i na filunkach⁷³ siedzącymi do pół rżniętymi. Imaginacją i kombinacją dobrą ułożonymi; orderem kapituły na tronie i herbem fundatora onej, nad drzwiczkami do wchodu na schody ozdobiona i wykształcona. Ex opposito⁷⁴, alias ad cornu epistolae poniżej stalli, przy filarze kończącym prezbiterium tron biskupi dla słuchania kazania zgotowany, wspaniała i conformiter⁷⁵ do ambony malowany i ozdobiony. Ołtarz trzeci, wychodząc z prezbiterium na lewą stronę ad cornu epistolae majoris altaris udając się, na filarze pierwszej arkady kaplicy pobocznej, obraz mający S. Andrzeja Apostoła⁷⁶ przedniego pędzla, w górze zaś S. Marii Magdaleny ten ołtarz na murze piękną architekturą ozdobiony. Mensa tegoż murowana niekonsekwentna, na niej postumentik w kratkę z lichtarzykami dwoma drewnianymi z obrazem w środku niewielkim S. Apolonii⁷⁷ M. u którego ołtarza gradus z ciosowego kamienia.

Czwarty ołtarz obok wzmiankowanego, lecz w samej kaplicy SSS. Trójcy, obraz na murze malowany. Pod tym niższy obraz S. Sebastiana M.⁷⁸ dobrego pędzla, na wierzchu tego ołtarza obraz okrągły, mały, S. Jana Kantego⁷⁹. Mensa murowana lecz niekonsekwentna, gradus jeden kamienny. Ten obraz ma swój fundusz, bractwo i promotora.

⁷² Po lewej stronie (patrzac w stronę ołtarza) wielkiego ołtarza, gdzie dawniej odczytywano Ewangelię.

⁷³ Tafla prostokątna obramowana, stosowana jako ozdoba w wyrobach stolarskich, w drzwiach lub w ścianie.

⁷⁴ Naprzeciw.

⁷⁵ Podobnie.

⁷⁶ Pochodził z Betsaidy nad Jeziorem Galilejskim. Ukrzyżowany 30 XI 65 lub 30 XI 70 r.

⁷⁷ Data narodzin nieznana, zginęła śmiercią męczeńską w Aleksandrii pod koniec 248 r. lub na początku 249 r.

⁷⁸ Data narodzin nieznana. Był dowódcą straży przybocznej cesarza Dioklecjana. Zmarł śmiercią męczeńską w 287 lub 288 r.

⁷⁹ Urodzony 24 VI 1390 r. w Kętach (obecnie województwo małopolskie, powiat oświęcimski). Zmarł w Krakowie 24 XII 1473 r. i został pochowany w kościele świętej Anny.

Poniżej, zaraz ołtarza SSS Trójcy, czyli obok, jest druga kaplica radziecką⁸⁰ zwana⁸¹, albo lretatorium, dzieląca się arkadą niedawno reformowaną i drugą dawniej sporządzoną. Cała ta kaplica nieco dawniej kosztem magistratu wyreperowana i ozdobjnie odmalowana. W tej kaplicy ołtarz w perspektywie obraz dzi[ewi]cy niepokalanego poczęcia N[ajświętzej] M[arii] P[anny] z ramą snycerskiej roboty, wyzłoconą, przez dwóch aniołów trzymaną. Na tym obrazie sukienka srebrna. Mensa murowana, niekonsekrowana i niżej przy niej trzy gradusy marmurowe i posadzka kamienna. W teje kaplicy po obu stronach ławki dębowe, jako też i naprzeciw ołtarza teje kaplicy, z teje kaplicy są drzwi do kruchty, z której, wychodząc, dwoje drzwi na cmentarz. Ta kaplica ma swój fundusz i swego proboszcza, którego magistrat miasta Kamieńca prezentuje. Wychodząc z teje kaplicy arkadą dawniej sporządzoną, wypada w porachunku ołtarz w liczbie szósty na filarze pobocznej kaplicy, arkady drugiej ad cornu epistolae majoris altaris na murze malowany. Obraz S. Mikołaja⁸² z ramą snycerskiej roboty, wyzłacaną, wyżej obraz S. Tekli⁸³, okrągły, takóž z wyzłacaną ramą. Na tym ołtarzu postumencik w kratkę z sześćcio[ma] kroksztynkami, we środku obraz S. Walentego⁸⁴ mający. Mensa murowana, niekonsekrowana; gradus do tegoż ołtarza jeden, kamienny. Od którego ołtarza idąc na odwrót ku kaplicy biskupią zwanej, okno duże w drzewo oprawne w ścianie samej facjaty, przy którym na prawej stronie chóru taž dopiero wzmiankowana kaplica biskupia, do której prowadzi krata drewniana, malowana, częścio[wo] wyzłacana, naprzeciw której mensa murowana, niekonsekrowana; na której relikwiarz wielki, drewniany snycerskiej roboty na kształt koralowego marmuru, z żyłkami złotymi, chińsko malowany, taflami szklanymi ozdobiony, w którym relikwie znajdują się, niżej wyrażone. Goleń S. Illuminata⁸⁵ M.,

⁸⁰ Radziecki – należący do rady.

⁸¹ Karol Iwanicki podaje nazwę: Kaplica Niepokalanego Poczęcia. K. Iwanicki, *op. cit.*, s. 12.

⁸² Biskup miasta Miry (obecnie Demre w południowej Turcji), urodzony w Patras, w Grecji, ok. 270 r., zmarł 6 XII między rokiem 345 a 352.

⁸³ Dziewica i męczennica, data narodzin i śmierci nieznana. Miała pochodzić z Ikonium (Mała Azja) i być ochrzczona przez św. Pawła Apostoła. Skazana na śmierć przez pożarcie w amfiteatrze przez wygłodzone lwy, które jednak nie wyrządziły jej żadnej krzywdy. Według podania św. Tekla miała dożyć wieku 80 lat i żyć jako pustelnica.

⁸⁴ Biskup i męczennik, data narodzin nieznana, został ścięty 14 II 269 r. W średniowieczu był orędownikiem ciężkich chorób, zwłaszcza epilepsji.

⁸⁵ Zachowały się bardzo nieliczne wiadomości o tym świętym benedyktyńskim mniuchu z San Marino. Żył prawdopodobnie w X w. Jest patronem Opactwa Benedyktynów w Mogilnie, gdzie przechowywane są jego relikwie.

kawał piszczela S. Kolumbana⁸⁶ M., piszczel cały S. Dezyderyi⁸⁷ M., połowa piszczela S. Aureliusza⁸⁸ M., kawał goleni podpisu nie mający, głowa piszczela S. Krescencjusza⁸⁹ M. Duża partykuła⁹⁰ S. Innocencjusza⁹¹, piszczela kawał S. Urbana⁹², item partykuła S. Krescencjusza. Z drugiej strony połowa piszczela S. Justyny⁹³. Piszczel S. Wiktoriany M.⁹⁴, kawał piszczela S. Wiktorii M.⁹⁵, goleń cała S. Krescencjusza. Partykuła niewielka S. Alherusza M.⁹⁶ Na samej

⁸⁶ Urodzony w Leinster w Irlandii między 540 a 543 r. Zmarł 23 XI 615 r. w wieku ok. 75 lat. Jest założycielem opactwa św. Piotra w Bobbio we Włoszech. Brak potwierdzenia, jakoby był męczennikiem, może chodzić o innego, nieznanego świętego męczennika.

⁸⁷ Nie udało się zdobyć jakiegokolwiek informacji o tej świętej męczennicy. Możliwe, że chodzi o Dezyderego z Langes żyjącego na przełomie III i IV w., Dezyderego z Vienne, zmarłego śmiercią męczeńską w 607 r., bądź żyjącego w IV w. Dezyderiusza z Benewentu.

⁸⁸ Data narodzin nieznana. Zmarł śmiercią męczeńską razem ze św. Natalią w 852 r. Byli muzułmanami z pochodzenia, ale wyznawali chrześcijaństwo. Zostali skazani na śmierć przez ścięcie za odstępstwo od wiary, <https://vitaesanctorum.wordpress.com/2013/07/27/sts-natalie-aurelius-martyrs/> [dostęp: 17 I 2021].

⁸⁹ Męczennik dziecięcy. Ścięty podczas prześladowania chrześcijan za czasów cesarza Dioklecjana, <http://www.santiebeati.it/dettaglio/70250> [dostęp: 17 I 2021].

⁹⁰ Partykuła – częśćka, fragment.

⁹¹ Najprawdopodobniej chodzi o imię Innocenty. Było trzech świętych o tym imieniu, którzy zmarli przed 1797 r. Wszyscy byli papieżami. Z dalej przedstawionych notek biograficznych wynika, że są to relikwie Innocentego I. Innocenty I: data narodzin i śmierci nieznana, żył w V w.; Innocenty V, urodzony około 1224 r. w Tarantaise, zmarł w Arezzo 21 I 1276 r. Wczesny kult Innocentego V zaaprobował dopiero w 1897 r. papież Leon XIII; Innocenty IX, urodzony 19 V 1611 r., zmarł 12 VIII 1689 r. Doprowadził do układu króla Jana III Sobieskiego z cesarzem Leopoldem I, w wyniku którego doszło do wspólnej akcji pod Wiedniem i zwycięstwa nad Turkami w 1683 r. Dopiero papież Jan XXIII w 1959 r. uznał świętość Innocentego XI.

⁹² *Alfabetyczny Spis* podaje, że trzech średniowiecznych papieży, uznanych za świętych, nosiło to imię. Byli to: Urban I (data narodzin nieznana, ścięty 23 V 230 r.), męczennik; Urban II (urodzony około 1035 r., zmarł 29 VII 1099 r.) i Urban V (1309–1370). Ponieważ Urban I był męczennikiem, co nie zostało zaznaczone w opisie, natomiast Urban V został uznany za błogosławionego w 1870 r., należy sądzić, że były to relikwie Urbana II. Chociaż przy kolejnych relikwiach św. Justyny również nie zaznaczono, że była męczennicą.

⁹³ Dziewica i męczennica. Data narodzin nieznana, ścięta 7 X 304 r.

⁹⁴ Nie udało się ustalić, o jaką świętą męczennicę chodzi. Możliwe, że jest to niepoprawnie zapisane imię męskie Wiktoryn. Było trzech świętych męczenników o tym imieniu: jeden żyjący pomiędzy II a IV w., drugi około IV w. oraz trzeci, zarządca Kartaginy, który poniósł śmierć męczeńską w 484 r.

⁹⁵ Dziewica i męczennica, zginęła przebita mieczem 23 XII 253 r., gdyż odmówiła ślubu narzeczonemu.

⁹⁶ Brak danych o tym męczenniku.

zaś mienie czaszka S. Beaty M.⁹⁷, Żebro S. Klemensa M.⁹⁸, partykuła S. Amanda⁹⁹, czaszka S. Beata¹⁰⁰, czaszka S. Celestyna¹⁰¹, gołeni kawał S. Werekundy¹⁰² M., partykuła S. Charego M.¹⁰³, goleń S. Gaudencjusza M.¹⁰⁴, Partykuła S. Benedykta M.¹⁰⁵, z gołeni S. Faustyna¹⁰⁶ część, partykuła S. Rezeliusza M.¹⁰⁷, partykuła S. Amandy¹⁰⁸. Partykuła S. Celestyna M.¹⁰⁹, partykuła S. Perfekty M.¹¹⁰, czaszka S. Kandyda¹¹¹, [kawafek] z gołeni S. Piusa M.¹¹², z gołeni S. Feliksa M.¹¹³ Na wierzchu

⁹⁷ Beata z Sens, dziewica i męczennica (zm. w 273 r. lub 277 r.).

⁹⁸ Jest to relikwia Klemensa biskupa Ankary, ściętego w czasie prześladowania chrześcijan za cesarza Doklecjana prawdopodobnie w 304 r. Drugi święty: Klemens I, który był papieżem w latach 88–97, miał być, według legendy, utopiony z kotwią u szyi, co czyni mało prawdopodobnym, aby zachowały się jego relikwie.

⁹⁹ Nie wiadomo, którego świętego są to relikwie. Amanda z Bordeaux, zmarłego około 432 r., Amanda ze Strasburga, który zmarł w IV w., czy Amanda z Maastricht, biskupa żyjącego w VII w.

¹⁰⁰ Św. Beatus (Beat) prowadził życie pustelnicze we Francji w VI w. Legenda głosi, że zabił smoka ukrywającego się w jaskini koło Interlaken (Szwajcaria).

¹⁰¹ Nie wiadomo, czy chodzi o św. Celestyna I, papieża w latach 422–243, czy o św. Celestyna V, papieża w roku 1294.

¹⁰² Bliżej nieznana święta męczennica.

¹⁰³ Wspomniany święty męczennik nie występuje w dostępnych wykazach.

¹⁰⁴ Św. Gaudenty dokonujący wielkich cudów, biskup Rimini. Według tradycji poniósł śmierć męczeńską w IV w.

¹⁰⁵ Było dwóch świętych męczenników o tym imieniu. Obydwaj pochodzili z Polski. Jeden należał do grupy pięciu pierwszych polskich męczenników. Zginął w 1003 r. Drugi, prowadzący życie pustelnicze, zginął pomiędzy 1033 a 1037 r.

¹⁰⁶ Biskup Bolonii żyjący w czasach prześladowania za cesarza Dioklecjana (III–IV w.).

¹⁰⁷ Brak danych o tym św. męczenniku.

¹⁰⁸ Jest to relikwia Amanda, biskupa Strasburga, zmarłego w IV w., lub biskupa Bordeaux, zmarłego około 432 r.

¹⁰⁹ Jest dwóch świętych o tym imieniu, obydwoj byli papieżami: Celestyn I, zmarły w 421 r., oraz Celestyn V, zmarły około 1294 r. Ponieważ przez ostatnie miesiące przetrzymywany był w ciasnej celi, więc być może dlatego w tekście wspomniany jest jako męczennik.

¹¹⁰ Kapłan z Kordoby. Zamknięty w więzieniu przez Maurów w 850 r. i zabity za otwarte wyznawanie wiary chrześcijańskiej.

¹¹¹ Jeden z trzech męczenników Ligi Tebańskiej. Zginęli około 302 r.

¹¹² Papież, prawdopodobnie w latach 142–155. Według tradycji zmarł śmiercią męczeńską.

¹¹³ Jest siedmiu św. Feliksów męczenników: pochowany przy Via Ostinese (zm. ok. 304 r.); pochowany przy Via Portuenis (żył w II–IV w.); męczennik z Gerony (IV w.); męczennik z Lodi (zm. ok. 303 r.); męczennik z Rzymu; męczennik z Saragossy (IV w.); męczennik z Zurychu (ok. 302 r.). Nie wiadomo, którego świętego jest to relikwia.

relikwiarz za taftą: relikwie S. Seweryna M.¹¹⁴ Nad nim w mniejszym, podobnież za szkłem, S. Beaty M. czaszka i partykuły. Oznakowane relikwie niektóre swoje autentyki mają w osobną książkę oprawne. Innych zaś autentyki, jak wieść niesie i z wizyty JWJX Hieronima Sierakowskiego dowodzi się, iż od JWJX Sufragana wzięte i zagubione. Inne zaś bez autentyku z Rzymu przysłane z pozwoleniem JWJX Hozyuszowi¹¹⁵ na ów czas biskupowi kamienieckiemu, aby one nominował i te są przez niego nominowane i na ołtarzu ulokowane. Prócz relikwiarza dopiero opisanego znajduje się jeszcze dwa małych in forma¹¹⁶ trumienek pięknie wyrobionych, których używają do noszenia przez ministrów w procesji w czasie dni krzyżowych z czterema tafelkami na wierzchu korony wyłacane z laurami na krzyż ułożonymi wewnątrz różnymi kwiatkami ozdobione. W pierwszym czaszka S. Bonusa M.¹¹⁷ i piszczel S. Wiktorii¹¹⁸. W drugim czaszek dwie: S. Konkordii¹¹⁹ jedna, S. Miloteusza¹²⁰ druga. Są jeszcze dwa relikwiarze podobnej że roboty i równegoż kształtu, acz nieco ogromniejsze kolorowo malowane miejscami wyłacane, laurami na wierzchu zielonymi ozdobione. W pierwszym relikwie SS Faustyna, Wincenty¹²¹, Jukundy¹²² MM, w drugim SS Aureliusza, Faustyna i Reparata¹²³ MM., które relikwiarze mają swoje miejsca w wyż[ej] [w]zmiankowanej kaplicy. Są i inne relikwiarze z wielką liczbą relikwii, których jako i innych wszystkich autentyki cum admisione officji w jedną księgę oprawne, oddane ad archiwum R[evere]nd[is]s[i]mi capituli¹²⁴ przez WJX Pakoszewskiego, archidiakona katedralnego kamienieckiego,

¹¹⁴ Nie wiadomo, czy jest to relikwia męczennika z Bizji (zm. w 304 r), czy może znane go filozofa Seweryna Boecjusza (ur. w 480 r., zm. między 524 a 526 r.).

¹¹⁵ Stanisław Hozjusz (ur. 1674 r. na Warmii, zm. 13 X 1738 r. w Warszawie), studiował w Rzymie. Uzyskał doktorat z prawa (1698) i teologii prawa (1713). Dzięki poparciu Augusta II otrzymał biskupstwo inflanckie (1720) oraz kamienieckie, którego biskupem pozostawał w latach 1722–1733. (*EK*, t. 6, s. 1260–1261).

¹¹⁶ W kształcie.

¹¹⁷ Brak informacji o tym świętym męczenniku.

¹¹⁸ Prawdopodobnie chodzi o św. Wiktorię, męczennicę.

¹¹⁹ Męczennica rzymska, brak bliższych danych.

¹²⁰ Brak jakichkolwiek informacji o tym świętym.

¹²¹ Z pocztu świętych o imieniu Wincenty możliwe są następujące postaci: św. Wincenty z Lerynu (zm. w 450 r.), mnich; św. Wincenty Ferreriusz (żyjący w latach ok. 1350–1419), hiszpański dominikanin. Możliwe jest także, że są to relikwie św. Wincentego à Paulo (żyjącego w latach 1581–1660), założyciela zakonów misjonarzy i szarytek. Był on kanonizowany 16 VI 1737 r.

¹²² Biskup, żył w VI w.

¹²³ Św. Reparata z Cezarei Palestyńskiej, według tradycji chrześcijańskiej dziewica i męczennica, zmarła około III w.

¹²⁴ Do archiwum prześwieconej kapituły.

mikulinieckiego i czarno-kozynieckiego proboszcza, którego staraniem też relikwiarze sprowadzone w srebra kosztowne oprawione, inne zaś różnymi kształtami ozdobione i dla powszechnej czci, w dni świąteczne bywają wystawiane. – Nad tymi relikwiarzami tumba¹²⁵ snycerskiej roboty, dość kształtna, wysrebrzana, z krzyżem na wierzchu takież. W niej ciało S. Aleksandra męczennika, krew tegoż w puszcze drewnianej staraniem tegoż, po wiele razy wspomnianego ś.p. WJX. Pakoszewskiego, archidiacona sprowadzone. W teże kaplicy znajdują się osobne i pomniejsze drewniane relikwiarze ad instar pacyfikałów¹²⁶ niedawno z Czarnkozynec sprowadzone, których sztuk 31. – Na teże mensie, na której relikwiarz, jest obraz niewielki N. Panny Łaskawej, czarno malowany, z sukienką srebrną połączoną i kilka srebrnych maleńkich tabliczek, alias wotów, i poniżej gradus jeden murowany. Nadto znajdują się jeszcze obrazy w teże kaplicy po WJ[e]g[o]m[o]śc[i] księdzu Starzyńskim, archidiakonie kamienieckim: SS Apostołów Piotra i Pawła, czterech ewangelistów, sztuk sześć przedniego malowania. Obraz N. Panny w jasełkach podłużny, drugi taki Pana Jezusa w Jordanie, S. Antoniego¹²⁷ pomniejszy i takż S. Ignacego z Loyoli¹²⁸, także mały obraz S. Wincentego. W teże [kaplicy] po lewej stronie od wejścia [jest] ołtarz na ścianie murowany, sztukatorskiej roboty. W środku tego obraz ozdobny S. Józefa w ramach pod chiński pokost kolorową farbą malowanych, z rzeźbą wyznaczoną, w górze zaś w ramach podobnie wykształconych obraz S. Eustachiusza¹²⁹. Do tego ołtarza gradus jeden kamienny. W tej kaplicy na przeciwko wzmiankowanego ołtarza okno dla formowania facjaty. Posadzka kamienna i ławka jedna malowana znajduje się z której wyszedłszy, pominąwszy chór, wchodząc przez trzecią arkadę do kaplicy pobocznej ad cornu evangelii majoris altaris sytuowanej przy końcu drzwi jedne do chóru, drugie do meczetu¹³⁰, powyżej których dwie okien dobrych. – Idąc dalej, po lewej Kaplica Ciała Pańskiego przez ś.p. JWJX Mikołaja Dembowskiego¹³¹ biskupa kam[ienieckiego], nominata arcybiskupa lwowskiego de novo restaurowana, w której Sanctissimum¹³² konserwuje się. W nią wchodząc, portal facjaty piękną strukturą i sztukatorską robotą przyozdobiony, gdzie po gradusie

¹²⁵ Skrzynka.

¹²⁶ Pacyfikał – relikwiarz w kształcie krzyża lub monstrancji podawany wiernym do ucałowania.

¹²⁷ Św. Antoni urodził się w Środkowym Egipcie w 251 r. Zmarł 7 I 356 r.

¹²⁸ Urodzony w 1491 r., zmarł 31 VII 1556 r., narodowości baskijskiej. Założyciel zakonu jezuitów.

¹²⁹ Męczennik rzymski, brak dalszych informacji.

¹³⁰ Chodzi o minaret.

¹³¹ Woryginalie wszędzie pisane jest „Dębowskiego”.

¹³² Najświętszy Sakrament.

ciosowym, wszedłszy za balustradą, umyślnie przygotowana dla brania najświętszej komunii. – Wprost ołtarz sztukatorską robotą, przy której mensa murowana, wypukła, tablaturami obłożona, w marmur malowana, z trzema gradusami ciosowymi. Na mensie zaś między kolumnami ołtarz czyniącymi, złożone jest sanctissimum w tabernakulum drewnianym, ozdobnym białym malowanym i dobrze zamkniętym, na wierzchu którego kielich drewniany, wyślaczony z gipsowej materii, nad którymi Baranek także z gipsu wspaniałej architektury, globum świat prezentujący na sobie trzyma. W całej kaplicy na murze malowane obrazy. Figury Najśw. Sakramentu w swoich wyrażeniach zawierające. Ten ołtarz ma swój fundusz i altarystę¹³³. – W tej samej kaplicy ad cornu epistolae jest poboczny ołtarz sztukatorskiej roboty, obraz SS. Apostołów Piotra i Pawła mający, niepośledniej sztuki malarzkiej, nakładem ś.p. Jaśnie W. X. Dembowskiego biskupa kam[ie-nieckiego] sprawiony, który także ma swój fundusz na altary¹³⁴, należący do sekretarza bywszego kapituły. Naprzeciw tego ołtarz ad cornu evangelii, jest ołtarz drewniany chińsko pod pokost malowany, w którym obraz S. Iwona. W mensie tego ołtarza, murowany, sztukatorską robotą sporządzonej jest asservatio fontis Baptismalis et oleum sacrum¹³⁵. W tej kaplicy posadzka kamienna, dach z blachy żelaznej, białej, nakładem ś.p. J.W.J.X biskupa Mikołaja Dembowskiego. – Z tej kaplicy wychodząc, zaraz naprzeciwko w arkadzie drugiej pobocznej kaplicy ołtarz S. Michała¹³⁶ na filarze al fresco¹³⁷ malowany z mensą murowaną, niekonsekrowaną, z gradusami kamiennymi. Na mensie pod obrazem postument snycerskiej roboty z lichtarzykami drewnianymi, malowany i złożony, z obrazem nad wierzchem, niewielkim okrągłym S. Barbary M¹³⁸., w środku zaś niżej S. Michała, SS Trzech Króli. Od którego ołtarza idąc na lewej ręce, przy ścianie mauzoleum kamienne JWJX Dembowskiego, nad konfesjonalem snycerskiej roboty, nad którym wazon alabastrowy, serce tegoż zeszłego pasterza w sobie złożone mający, w kręgu insygnia pasterskie i kwiaty tudzież geniusz¹³⁹, niżej zaś nagrobek w te słowa¹⁴⁰: „D[eo] O[ptimo] M[aximo] Nomine, vocatione, vita Nicolao de stemmate ielitarum a Dembowa Góra Dębowski ex aqua et. Spiritu S. 17 [Decem]bris 1593¹⁴¹ renato[,] Ecclesiae praesentis sponso gregis pastori praelecto, ad metropolin

¹³³ Altarysta – duchowny opiekujący się ołtarzem.

¹³⁴ Ołtarze.

¹³⁵ Zarezerwowane [miejsce] na chrzcielnicę i święte oleje.

¹³⁶ Archanioł.

¹³⁷ Na świeżo, w znaczeniu: malowane na niewyschniętym tynku.

¹³⁸ Dziewica i męczennica, zginęła około 305 r.

¹³⁹ W mitologii rzymskiej duch opiekuńczy. Anioł geniusz – anioł stróż.

¹⁴⁰ P. Rabiej, *op. cit.*, poz. 32, s. 63–64; M. Ostrowski, *op. cit.*, s. 312.

¹⁴¹ Oczywista pomyłka, chodzi o 1693 r.

Russiae antistitum postulato, in osculo crucifix D[omini] N[ostr]i I[esu] C[hristi] cui vixit eadem vita die 17 [Septem]bris¹⁴² 1757 anno denato, ad aras ciborij ab eodem erecti et fundati sepulto, capitulum Cathedrale Camen[ecense] cui cor sum consignavit, perpetuae gratitudinis monumentum, fidelis reverentiae et amoris ergo an[no] Salutis, 1758 extruxit¹⁴³. Za tym mauzoleum okno duże, kapliczne, przy którym na froncie tej kaplicy pobocznej ołtarz S. Jana Nepomucena na murze malowany, w którym obraz tegoż świętego w ramie dużej, pod pokost chiński malowany z perłami wkoło wyzłacany, w górze tegoż obraz S. Maurycego, niżej zaś S. Rocha. Mensa murowana, niekonsekrowana ma gradus jeden kamienny. Ten ołtarz ma swój fundusz i altarystę. – Obok tego ołtarza przy ambonie na filarze pierwszym jest obraz S. Anny w ramach złożonych, do muru przybity, w górze obraz S. Bartłomieja Apostoła, okrągły, także w ramach złożonych. Mensa murowana, niekonsekrowana, na niej obraz S. Weroniki z ramami snycerskiej roboty, do tego ołtarza gradus jeden kamienny. – Chór dla kapeli nad wielkimi drzwiami, drewniany i stolarskiej roboty na kolumnach równie drewnianych, malowany w ścianie chórowej okna wielkie, na tym chórze organy średnie, pod chórem na kształt kruchty, z tarcic uformowany babiniec z drzwiami dwoma: małymi pobocznymi i średnimi większymi z tarcic jodłowych z zasuwami i zamknięciem. – Groby znajdują się w tym kościele niżej wyrażone: – przed wielkim ołtarzem WWJXX kanoników, w końcu prezbiterium XX wikariuszów także przed ołtarzem S. Jana Nepomucena jeden, w kaplicy Ś[więtego] S[akramentu] jeden, gdzie jest złożone ciało ś.p. JW Dembowskiego, biskupa kamienieckiego, nominata lwowskiego. Ku chórowi idąc w kaplicy S. Jana Nepomucena grób jeden, przed wielkimi drzwiami jeden. Dwa groby w kaplicy radzieckiej, dwa groby (w kaplicy) SSS Trójcy. Grób przed kaplicą biskupią, w kaplicy biskupiej także jeden.

Ławek w tym kościele znajduje się na środku kościoła N[umer]o¹⁴⁴ 20. W kaplicy S. Jano No 6. Konfesjonałów No 5. Obrazów po ścianach

¹⁴² Zarówno Piotr Rabej, jak i M. Ostrowski podają „Novembris”. P. Rabej, *op. cit.*, s. 64; M. Ostrowski, *op. cit.*, s. 64.

¹⁴³ Tłumaczenie: W imię Boga Wszemogącego. Mikołajowi herbu Jelita z Dębowej Góry Dembowskiemu, odrodzonemu z wody i Ducha Świętego dnia 17 grudnia 1593 roku, umiłowanemu pasterzowi trzody, za życia poślubionemu tutejszemu Kościołowi, powołanemu na stolicę metropolitalną biskupią ziem Ruskich, który ucałowałszy krzyż P[ana] N[aszego], I[ezusa] Chr[ystusa], dla którego żył, żywot ten opuścił dnia 17 września 1757 umierając. Jego serce zostało złożone przy cyborium ołtarza, który tenże sam wybudował i ufundował, Kapituła Katedry Kamienieckiej, jako pomnik wieczystej wdzięczności oraz wiernej miłości i uszanowania, w 1758 roku, ery zbawienia (tj. naszej ery) poświęca [tłum. – Anna Sikorska].

¹⁴⁴ Ze względu na często powtarzający się skrót „No” – numero, w dalszej części artykułu nie będzie on rozwijany.

różnych No 9. W prezbiterium zaś koło wielkiego ołtarza trzy, między którymi portret Augusta III Króla polskiego. Ten kościół cały jest kosztem kapituły kamienieckiej a[l] fresco w zielony marmur pięknie odmalowany.

Wyszedszy z kościoła wielkimi drzwiami daje się widzieć facjata wspianała i według reguł architektury i kolokacji pilastrów, kapitełów, gzymsów, okien, z zupełnym ukontentowaniem ciekawego oka. Przydają niemało ozdoby teź facjacie statuy ciosowe SS AA Piotra i Pawła. Przy której facjacie, a obok na odnowionym postumencie dla bezpieczniejszego utrzymania całej maszyny stoi kolos wysoki alias meczet turecki, a że per injuriam temporum¹⁴⁵ gdziegdzie był podrujnowany, JWJX. Dembowski wzmocnić go postarał się i pięknej inwencji kapitelem również ciosowym, przyozdobił; na którym statuę położył N. Panny Niepokalanego Poczęcia, z metalu miedzianego suto pod ogień złożoną z miesiącem pod nogami, podobnej że roboty i materii z napisem: „Virgini Matri deiparae immaculate urbis protectrici effigiem hanc pro suo, et gregis sui conciliando auxilio Nicolaus de stem[m]ate Jelitarum Dembowski episcopus Camenecensis Podoliae praepositus commendatarius Miechowiensis eques aquilae albae erexit; anno 1756¹⁴⁶”. – Z drugiej strony tej facjaty, nad kaplicą biskupią busta¹⁴⁷ SS Pańskich ponad gzymsy. Cała zaś jaka jest teraz ta facjata od fundamentu wystawiona przez śp. J.W. JX. Mikołaja Dembowskiego Biskupa Cam[enecensis]. Nominata, arcybiskupa lwowskiego, w której za wielkimi drzwiami położony kamień ciosowy od kapituły kamienieckiej z herbem jego, znakami biskupimi i napisem odznaczający wdzięczność pasterzowi swemu: „Deo T[er] O[ptimo] M[aximo] Illustrissimo, excellentissimo, reverendissimo domino Nicolao a Dębowa Góra Dembowski episcopo Camene[censi] praeposito Miechowienſi hujus basilicae restauratori capitulum cathedrale obligatam imprimit memoriam Anno D[omi]ni 1754¹⁴⁸. – Cały zaś kościół w cyrkumferencji¹⁴⁹ swojej nowymi gzymsami na murach

¹⁴⁵ Tłumaczenie: na skutek wpływu czasu.

¹⁴⁶ Tekst tablicy: P. Rabiej, *op. cit.*, s. 61–62; M. Ostrowski, *op. cit.*, s. 311 – brak słów: „commendatarius” oraz „eques aquilae albae”. Tłumaczenie: „Dziewicy Marii Niepokalanego poczęcia, obrończyni miasta, w celu zjednania wstawiennictwa sobie i swojej trzodzie statuę tą wystawił w Roku Pańskim 1756 Mikołaj Dembowski herbu Jelita, biskup kamieniecki, proboszcz miechowski, kawaler orderu orła białego”.

¹⁴⁷ Postument.

¹⁴⁸ Tłumaczenie: „Z woli Boga Najwyższego, Wszechmogącego, najznakomitszemu, najdoskonalszemu, najprzewielebniejszemu Mikołajowi z Dębowej Góry Dembowskiemu, biskupowi kamienieckiemu, proboszczowi miechowskiemu, tej bazyliki odnowicielowi. Szczególnie zobowiązana do pamięci – kapituła katedry. Roku Pańskiego 1754”. Tekst tablicy: P. Rabiej *op. cit.*, s. 59; M. Ostrowski, *op. cit.*, s. 311; K. Iwanicki, *op. cit.*, s. 16.

¹⁴⁹ Dokoła.

dawnych opasany w wielu miejscach na kilkanaście łokci podniesiony i szkarpami wzmocniony, dachem nowym z gontów nakładem biskupa JWJX Adama Karsińskiego cały okryty, w środku którego syganturka w ciosowym, żelazem wzmocnionym kompertymencie z globusem miedzianym faingultem¹⁵⁰ wyłaczanym i krzyżem kawalerskim przez niegdyś JW. Dembowskiego biskupa kamienieckiego sporządzonym.

Z rynku od ratusza miejskiego wchodząc, do cmentarza furta¹⁵¹ wspaniała z ciosów układana, pilastrami, kapitelami rzniętymi gzymsem zaś gankiem ozdobiona, na kształt latarni morskiej pięknie wyrobionej wystawiona. Na kolumnie statua S. Jana Niepomucena ozdoby jej przydaje, przy której cztery aniołki geniusze na kroksztynach osadzone. Insygnia virtutum tego Ś[więtego] w ręku z osobna każdy trzymają. – Przy teź furcie w lewo dla kościelnego pomieszkanie niewielkie, na których dach ze wszystkim ad praesens¹⁵² zapadły i popsuty, w prawo zaś patrząc, ciągnie się seminarium niedawno wymurowane i skończone, ścianę cmentarza aż do pałacu biskupiego formuje. Od furty ku północy idąc prosto ku kustoszji, w rogu dzwonnica wspaniała murowana, na podobieństwo ogromnej wieży, nieskończona. W pierwszej onej że kondygnacji sklepienie, pod którym skład kościelny, na drugiej osadzone dzwony, do tej schody drewniane tymczasem pod gontami. Od tej dzwonnicy ku zachodowi idąc, ciągnie się mur cmentarza, na końcu którego furta murowana, za nią kostnica także murowana, anguł¹⁵³ cmentarza zamykająca, z podłogą i okienkiem, na której dach ze wszystkim popsuty. – Z tego narożnika mur ciągnie się i do rezydencji biskupiej przypiera, w którym przed facjatą drzwi kościelnych, wielkich, furta z cmentarza nad skałą. Wspomniany Plac Biskupi, ścianę cmentarza dopełniający, jest przez niegdyś J.W.J.X. Dembowskiego biskupa kamienieckiego uformowany, lecz teraz ze wszystkim zrujnowany.

Cmentarz dostatni, na którym za kaplicą Corporis Ch[risti]¹⁵⁴ jest grób murowany z kaplicy zniesionej S. Marcina Biskupa; ten de novo zreperowany JXX wikariuszów in commodum¹⁵⁵ chowania ciał zmarłych w czasie ciężkich mrozów oddany. – We froncie wielkiego ołtarza z nadworu ogrójec, w którym krzyż z wizerunkiem ukrzyżowanego JEZUSA, między dwoma łotrami na murze al fresco malowanymi; w górze BÓG Ojciec podobnie malowany na murze, gdzie wisi

¹⁵⁰ Faingult – farba zawierająca czyste złoto; służyła do złocenia.

¹⁵¹ Furta – kamienna brama kamienna, bez skrzydeł drzwi.

¹⁵² Do chwili obecnej.

¹⁵³ Narożnik, róg.

¹⁵⁴ Bożego Ciała.

¹⁵⁵ Dla wygody.

latarnia. Tamże jest grób, gdzie leży ciało WJX Klejna¹⁵⁶ archidiacona katedralnego, kamienieckiego, jako fundatora onegoż, o czym upewnia napis na tablicy marmurowej. – Na tymże cmentarzu, naprzeciw gan-ku seminarium jest kolumna na której statua kamienna Pana JEZUSA miłosiernego.

Zakrystia

Obok S. Szczepana M. ad cornu evangelii onegoż, znajdują się drzwi z odrzwiami alabastrowymi, staroświeckimi, a te są do zakrystii. Cała ta zakrystia niedawno podług sposobności miejsca reformowana i nowo tynkowana, sklepienie czerwono-malowane, krzyż wielki z wizerunkiem Pana Jezusa pośrodku na ścianie przybity. Po lewej stronie z wejścia genu flexorium¹⁵⁷ niewielkie, przystojne, przy którym, idąc ku skarbcowi, szafa w ścianie niebiesko malowana, dalej za nią, przy drzwiach skarbcza, konfesjonalik podobnie malowany. Po drugiej stronie zakrystii komin szafiasty wedle którego lawatarz z kamienia ciosowego w murze, obok którego szafy nowo sporządzone z drzewa berekowego z zawiaskami, zamkami, z szufladami dość porządne. Tamże przy kominie drzwi i sionki na cmentarz, z których schody prowadzą do kapitulacza, który jest nad zakrystią i skarbcem, a ten w swoim miejscu opisany będzie.

Do drugiej zakrystii, skarbiec zwanej, wchodząc ze drzwi, widzieć się daje krucyfiks z wizerunkiem Pana Jezusa nad szafą przybity, która od ściany do ściany rozciąga się strukturą dawniejszą i szufladami stolarskiej roboty, dla konserwowania rzeczy ołtarzowych wygodna i przystojnie ozdobiona. Po bokach ściany, szafami obszernymi okryte, w jednej od wejścia po lewej stronie aparaty, w drugiej, po prawej, różne sprzęty kościelne chowają się, niebiesko malowane z zamkami. Tamże po lewej stronie lawatarz, po prawej okno z kratą żelazną w którego framudze wstawiona szafa z drzewa berekowego z zamknięciem. Do zamknięcia zaś skarbcza całego są drzwi żelazne z zamkiem i skoblem do kłódki.

Kapitulacz

Wyszędłszy z zakrystii przez schody kręcone w górze, są drzwi dębowe zamkiem zamykające się, przez które wchód do kapitulacza nad zakrystią i skarbcem murowanego. Pierwsza izba z podłogą dębową i sufitem staroświeckim, dwa okna od wschodu mająca. Z tejże izby są znowu drzwi drugie z zamkiem takimże, przez które drzwi do archiwum sklepionego, w którym podłoga podobnie dębową, okno jedno podobnie od wschodu, z kratą żelazną, tudzież szafa lipowa

¹⁵⁶ Franciszek Kazimierz Klejn (1689–1771), archidiakon kamieniecki, wikariusz kapituły, proboszcz w Czarnkozińcach, doktor obojga praw.

¹⁵⁷ Kłęcznik.

z szufladami różnymi na konserwację dokumentów. W tymże kapitułarzu w pierwszej izbie jest portretów osób kapitułnych osiemnaście i szafa jodłowa o półkach pięciu, w której biblioteka pojezuicka. W drugiej zaś izbie jest krzesło farbą zieloną malowane, miejscami pozłacane, z wierzchu płótnem prostym pokryte, z dwoma taboretami podobnymi bez żadnego pokrycia na przybycie królewskie sporządzona. Jest prócz tego krzesel kapitułnych, stolarskiej roboty, porujnowanych, suknem żółtym pokrytych 4. a piąte bez nogi czwartej, nadto jest szafa biało malowana, stolarskiej roboty, z ołtarza S. Jana Nepomucena dawniej w kościele byłego, w której znajdują się relikwie za szkłem.

1.3. Spis wyposażenia katedry

Argentaria Kościoła Po-Katedralnego Kamienieckiego*

Monstrancje		grzywny	łuty	ćwierci	próba
1.	Monstrancja srebrna z dwoistymi promieniami zewsząd wyłaczana w długości półtora łokcia ^a w szerokości półtrzeci ćwierci ^b . Melchizedech ^c za szklami szlifowanymi w kompartymencie, nad tym Duch Św. nad krzyżem Ojciec Przedwieczny, na gałce krzyż, obok baldachimku aniołkowie z trybularzami, nad aniołkami drzewa z liśćmi, pomiędzy ni[mi] kłosy. Pod melchizedechiem obraz Najśw. M. Panny także w kompartymencie. Obok tego gałązki winogrodowe z liśćmi takimi iż na postumencie order przeświet[nej] kapituły kamienieckiej. Z drugiej strony monstrancji zamknięcie melchizedecha w takimże kompartymencie, nad wierzchem tego pod baldachimkiem imię JEZUS obok którego gałązki z liśćmi i gronami winnymi na drzewka i kłosy. Pod melchizedechiem Baranek kłęzący z chorągiewką w floresach obok tego gałązki z liśćmi i gronami winnymi, na postumencie herb W.J. kanonika Pakoszewskiego, nad którym podług zwyczaju kapelus z kutasami ^d wybity obok którego litery G[eorgius]. P[akoszewski]. C[a-nonicus]. C[amenecensis]. Na tym postumencie floresy wybijane, a nad samym krzyżem ten napis wyryty: „Georgius Anto[ninus] Pakoszewski S. Th[eo][logi]ae Doctor Canonicus Cathedralis Camenecensis Podoliae eidem ecclesiae Cathedrali obtulit, Anno domini 1764 ^e ”. Futerał także do tej monstrancji skórzany, czarny porządny, suknem czerwonym wyklejony. Ta monstrancja dana kościołowi katedralnemu, kamienieckiemu od WJX Jerzego Pakoszewskiego kanonika katedralnego kamienieckiego ważąca:	31	8		8
2.	Monstrancja ^f srebrna wysoka, subtelna, wyłaczana z osobami Świętych Piotra i Pawła apostołów, pierwszy z kluczami drugi z mieczem, na wierzchu korona, przez nią w górę krzyż wyłaczany z wyobrażeniem Pana JEZUSA, na którego wierzchu te są litery: I. N. A. I. Melchizedech srebrny, pozłacany z łańcuszkiem i kółeczkiem takim że, ważąca:	12	12		12

Kielichy					
1.	Kielich srebrny auszpurskiej roboty, wewnątrz, z wierzchu i spodu wyzłacany, na kuppie ⁸ korona, i postumencie obszernym, floryzowane z insygniami męki pańskiej, na trzy części śrubowany od JW. Dembowskiego B. K. N. A. L. dany z futerałem skórzanym, suknem czerwonym wyklejanym, ważący:	3	6	1/2	12
	Z pateną takąż, gładką, z obu stron wyzłacaną bez żadnego znaku, ważąca:		12	1/2	
2.	Kielich srebrny, gładkiej roboty, wewnątrz i zewnątrz wyzłacany od W. J. X. Kanonika Pakoszewskiego dany ważący:	2	9	2	10
	Z pateną takąż gładkiej roboty z obu stron pozłacaną, na której krzyż kawalerski wyrysowany, ważąca:		11	1	
3.	Kielich srebrny, nowy wewnątrz i zewnątrz wyzłacany z kupą gładką. Na postumencie ten napis: „Ad altare immaculatae conceptionis B[eatae] V[irginis] M[ariae] in templo Cath[edra]le Cam[enecesi] Podoliae su[bmittere] pro anima Mariannae Obarzankowska memento exoratur ^h ”. Ważący:	2	4	1	6
	Z pateną gładką, z obu stron wyzłacaną, w laurze okrągłym krzyż kawalerski, ważąca:		7	3	
4.	Kielich srebrny, staroświecki wewnątrz i zewnątrz wyzłacany, na kuppie korona szeroka, we floresy wiązana, ze sznurkami pozłacanymi na gałce szerokiej pętli wierzyckowate sześć, na postumencie korona wąska w skos wyrzynana. Ważący:	2	10	2	13
	Z pateną takąż wyzłacaną z obu stron w laurze imię JEZUS wyrysowane, na drugiej stronie te litery narysowane: D. M. S. P., ważąca:		19		
5.	Kielich srebrny, drugi, staroświeckiej roboty, wewnątrz i zewnątrz wyzłacany, z koroną na kuppie wąską, na postumencie floresy rysowane z trzema herbami, w koło każdego litery. Ważący:	2	4		10
	Z pateną takąż wyzłacaną na której w laurze imię Jezus, a pod tym serce z trzema strzałami wyrysowane, z drugiej strony te trzy litery: A. A. K. Ważąca:		6	2 1/2	
6.	Kielich srebrny, pozłacany, korona na kuppie wybijana we floresy z aniołkami trzema, na postumencie floresy bez aniołków, ważący:	2	12	2	9
	Z pateną takąż z obu stron wyzłacaną, na której krzyż w laurze okrągłym wyrysowany, trochę pogięta, ważąca:		8	3	
7.	Kielich srebrny, zewsząd wyzłacany, w kuppie korona rznęta, na której trzy aniołki duże, gałka ⁱ floryzowana z trzema aniołkami. Postumencie floryzowany, na którym trzy aniołki i herb na [A] osobnej, srebrnej, bez pozłoty, na tymże postumencie przy brzegu gwiazdek małych trzy. Ważący:	2	10	3	10
	Z pateną po jednej stronie wyzłacaną z krzyżem reformackim w laurze okrągłym. Ważąca:		10	1/2	

8.	Kielich srebrny, cały pozłacany, na kuppie korona ad instar w konchę ¹ . Ważący:	2	4	2	9
	Z pateną z obu stron wyzłacaną, na której Baranek z chorągiewką w laurze. Ważący:		12	2 1/2	
9.	Kielich srebrny, cały pozłacany, na kuppie korona rznięta, wiązana z aniołkami trzema, jako też i na gałce; tudzież i na postumencie aniołków trzy z kwiatami, gronami i grusakami wybijanymi. Ważący:	2	3		11
	Z pateną także po jednej stronie wyzłacaną, z krzyżem kawalerskim w laurze okrągłym. Ważący:		8	2	
10.	Kielich srebrny dobrze zażywany, wewnątrz i z brzegami wyzłacany, na kuppie promienie wyzłacane. Waży:	1	6		9
	Z pateną także z jednej strony wyzłacaną, na której Baranek z chorągiewką w koronie cierniowej odrysowany. Waży:		14		
11.	Kielich srebrny, miejscami wyzłacany, na kuppie korona rznięta z trzema aniołkami, na gałce aniołków trzy i na postumencie aniołków skrzydlatych trzy, z tych jeden opadł. Waży:	2	10		9
	Z pateną także z jednej strony wyzłacaną na której krzyż kawalerski w laurze a w środku tego kółko, waży:		10		9
12.	Kielich srebrny, miejscami wyzłacany, kuppą floryzowaną, białą, gładką na której aniołków trzy. Postument floryzowany, biały.	2	5	2	9
	Z pateną z jednej strony wyzłacaną, w laurze okrągłym imię Jezus odrysowane. Waży:		11	2 1/2	
13.	Kielich srebrny, wewnątrz i brzegiem wyzłacany, kuppą białą, od góry i dołu trochę wyzłacana. Postument biały cyrkiel u dołu obwiedziony pozłotą. Waży:	2	2		11
	Z pateną z jednej strony wyzłacaną na której krzyż w laurze okrągłym odrysowany:		7	2 1/6	
14.	Kielich srebrny, dobrze zażywany, wewnątrz i brzegiem wyzłacany, na kuppie promienie wyzłacane. Waży:	1	6		10
	Z pateną z jednej strony wyzłacaną, na której obraz S. Jana Nepomucena odrysowany, a przy tym laur okrągły wybity:		6	2 1/6	
15.	Kielich srebrny, niewielki, wewnątrz wyzłacany, na kuppie biały obraz Niepokalanego Poczęcia M[atki] B[ożej] w laurze wyrysowany, z tymi literami: K. P. K. P.:	1	8	3	7
	Z pateną także małą, po jednej stronie wyzłacaną, z takimże obrazem N[iepokalanego] P[oczęcia] M[atki] B[ożej] z przydanym rokiem 1757 dnia 20 Ian[uarii]. Waży:		4	2 1/6	
16.	Kielich srebrny, gorąco pozłacany, kuppą bez korony, na której krzyż odrysowany z czterema literami ruskimi, na gałce, między fioresami trzy aniołki, na postumencie floryzowanym także trzy aniołki, waży:	2	1	2	7

	Z pateną, z obu stron wyzłacaną, na której krzyż kawalerski odrysowany, waży:		10	3	
17.	Kielich srebrny niewielki, wewnątrz wyzłacany, korona na kuppie białej we floresy wyrzynana i wyzłacana, postument gładki z brzegami połączonymi na których ten napis: Ten kielich sprawił od SSS Trójcy Łukasz Korzyński i Teresa ^A aelt. ^A 1760. Waży:	2	2		11
	Z pateną z jednej strony wyzłacaną, na której w laurze Imię JE-ZUS odrysowane, na drugiej stronie litery: SSS P. Ł. K. J. 1760, Waży:		7		
18.	Patyn bez kielichów luźnych: trzy				

Puszki pro Sanctissimo

1.	Puszka srebrna duża połączana, operculum do niej dęte z promieniem na kształt Opatrzności Boskiej, we środku kamyk czeski, biały.				
2.	Puszka srebrna marcypanowej roboty, wysoka na pół łokcia, miejscami połączana, na operculum korona nadpsuta, na której krzyż w górze kawalerski.				
3.	Puszka srebrna, połączana, na sedesie różne kwiaty, corpus ad instar kielicha, na operculum korona o sześciu prętach śrubkami 18 przyśrubowana, z herbem kapitularnym, mało co używana. Waży:	6			8

Puszki pro deferendo Sanctissimo

1.	Vas pro deferendo Sanctissimo srebrne, nowe, wysokie, na wierzchu krzyżyk, wewnątrz wyzłacane, w pół śrubowane, w którym także <i>vasculum</i> znajduje się pro oleo sacro infirmat:	1	2		10
2.	Vas mniejsze srebrne, okrągłe wewnątrz wyzłacane, pro Eo def[erendo] S[anctis]simo				
3.	Vas także pro Eo def[erendo] S[anctis]simo				
4.	Vas także pro Eo def[erendo] S[anctis]simo (te trzy waży):		14	3	8
5.	Vasculum na zawiązce, okrągłe, wyzłacane:		6		

Vasa pro oleis sacris

1.	Vas pro oleis sacris, srebrne, 5 śrubowane z tych cztery wewnątrz, wyzłacane. Na jednym te litery: F. B. Waży:				
	na drugiej te litery: O. I.:		6	1/2	11
	na trzeciej te litery: O. C. H.:		5		
	na czwartej te litery: O. C. A.:		5		
	na piątym litera S, rznięte, waży:		5		
	Futurał do tych skórzany, sukmem wybity		5	2	
2.	Vas cynowe śrubowane w pięciu sztukach, w pudełku drewnianym, orzechowo malowanym				

3.	Vas cynowe w pudełku czerwonym w pięciu sztukach				
4.	Vasculum cynowe z nakrywką przy chrzcielnicy				
5.	Vasculum cynowych, pojedynczych trzy, z którymi do chorych chodzą				

Relikwiarze

1.	Relikwiarzy srebrnych, w różnej formie wysokich do pół łokcia, drugie do ćwierci wysokości, jak w starym inwentarzu ^k specyfice są wyrażone sztuk No 20, w których waży srebro:	57	59		9
2.	Relikwiarzy snycerskiej roboty, wyzłacanych w których puszeki tak duże, okrągłe jak okulary, sztuk 27				
3.	Relikwiarzy drewnianych w formie <i>per modum</i> trumienek, bez pudełek srebrnych, sztuk 9				
4.	Relikwiarz duży, czerwono malowany 1				
5.	Relikwiarz S. Wincentego, mniejszy 1				
6.	Relikwiarz S. Szczepana 1				

Krzyże srebrne

1.	Krzyż srebrny z korpusem wyzłacany i 4 promieniami, 4 Apostołami po końcach, 3 gałki śrubowane ad instar różyczek, pozłacane, gałka duża w prążki, we floesy wy[ra]biana, postument obszerny, floryzowany, z drugiej strony relikwie: [A], po bokach 4 różyczki wyzłacane ze sztybrem żelaznym. Waży:	8	7		10
2.	Krzyż czyli karafka cum effigie crucifixi D.N. I. C. miejscami wyzłacana z tą inskrypcją na boku: Vera in pleno figura et X. crucis caraitenis z SS relikwiami. Waży:	1	14		12
3.	Krzyż srebrny, wielki, procesyjny, nowy gładkiej roboty, miejscami wyzłacany jako to corpus, na gałce komperdymenta, przy końcach gałeczki, z drugiej strony herb prześ[wietnej] bywszej kapituły kam[ienieckiej], o długości krzyża tego cztery łokcie bez ćwierci, w siedem części składany. Waży:	16			10
4.	Krzyż o długości podobnej pierwszemu podłego srebra, procesyjny				

Trybularze i łódki

1.	Trybularz srebrny, duży gładki, essayestej ^l roboty, z łańcuszkami czterema takimiż, na którym herb Jelita, to jest trzy kopie, z tymi literami: M[ikołaj] D[embowski] B[iskup] K[amieniecki]:	5	2		10
2.	Trybularz srebrny mniejszy z czterema łańcuszkami, stary:	3			10
3.	Trybularz duży z łańcuszkami i łyżeczką srebrną:	3	9		8
	Łódka do pierwszego trybularza z takimże herbem i literami i łyżeczką srebrną:	2	1	1/2	10

Tace z ampułkami i nalewkami					
1.	Taca srebrna, wielka wszerz i wzdłuż trzy ćwierci łokcia, na której herb Jelita z literami: M[ikołaj] D[embowski] B[iskup] K[amieniecki] N A odrysowany. Waży:	8	2	3	11
	Z nalewką takąż dużą jednej roboty i herbu z literami, ważąca:	3	11	1	11
2.	Taca srebrna, mniejsza podługowata, głęboka, długości pół łokcia i cali trzy, ważąca:	2	10		11
	Z nalewką takąż niewielką tejże roboty:	1	8	2	11
3.	Tacka maleńka z wyrażeniem: „proszę o pozdrowienie” z ampułkami srebrnymi:		17		
4.	Ampulek para wyzłacanych ze środka dwie pary; niewyzlacanych nr par 3				

Lichtarze					
1.	Lichtarzy wielkich, srebrnych, na wielkim ołtarzu sześć, roboty fluoryzowanej, wysokości mniej dwóch łokci, na osiem części składających się każdy, na trzech orlich pazurach ze szlybrami falowanymi na postumencie każdego order prześw[ietnej] kapituły bywszej kamienieckiej, potrzebują reperacji:				8
2.	Lichtarzyków srebrnych wrocławskiej roboty, gładkich cztery, na postumentach wyróżnięto Jezus, te wszystkie waży:	4	35	3	11
3.	Lichtarzyków mniejszych, srebrnych dwa, dobrze zażywanym, na postumentach podługowatych:	1	7	2	11
4.	Lichtarzy srebrnych, dętych, z żelaznymi czopami, po trzy ćwierci łokcia wysokich, cztery.				

Inne sprzęty srebrne kościelne i bisk[upie]					
1.	Wotów srebrnych, różnych in forma: serca, No 23. Wotów różnych, kwadratowych mniejszych i większych, No 22. Wotów małych in forma nogi, No 2. Wotów in forma ręki, No 1. Wotów in forma opatrności, No 1.				
2.	Numizmatów srebrnych, No 3. Medalik wyzłacany, mały, No 1. Rubli nowych, No 2. Talar polski, No1. Lew turecki, No 1. Krwawnik z osobką Jana Nepomucena, No 1.				
3.	Koncha srebrna, do chrzczenia, niewielka, na której [znajduje się] herb Jelita z tymi wyrysowanymi literami: M[ikołaj] D[embowski] B[iskup] K[amieniecki] N A L. Waży:		6		11
4.	Kociołek srebrny na święconą wodę, duży, gładkiej roboty, essayestej, na którym herb Jelita z literami M[ikołaj] D[embowski] B[iskup] K[amieniecki] N A L.:	5	6	2	11

5.	Rączka srebrna do kropidła, gładkiej roboty:		8		11
6.	Buzezusz srebrny, niewielki, na rączce herb Jelita:		10	2	11
7.	Na obrazie M[atki] B[ożej] Pocieszenia sukienka srebrna z dwoma koronami i miejscami pozłacana				

Lampy i inne srebra w wielkim ołtarzu					
1.	Lampa srebrna, duża, z łańcuszkami, wisząca przed kaplicą w cymoczina we floresy wybijana:	9	15		10
2.	Lampa srebrna, niezbyt duża, fluoryzowanej roboty, na której troje insygnia „R[evern]dissimi Capituli” jako te osobno na śrubkach herb, od tych herbów łańcuszki srebrne ciągnące się do wierzchu także srebrnego, na którym kółko także, pod spodem tej lampy mała pałeczka prążkowana z kółkami większymi. Ważąca:	4	8		10
3.	Lampa srebrna, takąż, parzysta, ważąca:	4	9		10
4.	Korona z pięcioma cierniami w promienie, srebrna na ukrzyżowanym P. Jezusie No 6				
5.	Welamen ^m srebrny, gładkiej roboty, No 1				
6.	Inskrypcja czyli Titulus I[esus] N[azarenius] R[ex]. I[udaeorum], No 1				
7.	Serce duże, srebrne przy boku P[ana] J[ezusa], No 1				
8.	Dwoje wota w [kształcie] serca u rąk Ukrzyżowanego, No 2				
9.	Do obrazu S. Anny 2 korony z kamykami, No 2				
10.	U ręki P[ana] Jezusa Świat srebrny, No 1				
11.	Na obrazie [Św.] Weroniki blacha srebrna fluoryzowanej roboty z koroną cierniową, srebrną, pozłacaną, No 1				
12.	Wotum srebrne wysokości [^A], dane do P[ana] Jezusa w wielkim ołtarzu po śp. WJP Sanińskiej starościny				

* W tabeli podana jest masa i próba srebra. Masa podana jest w grzywnach, łutach (1/16 grzywny) i ćwierciach. Grzywna i łut wynosiły w latach 1764–1819 odpowiednio 202,6 g i 12,67 g. D. Fenna, *Jednostki miar, leksykon*, Warszawa 2004, s. 80, 160. Pojęcie „ćwierci” najprawdopodobniej dotyczy jednej czwartej łuta, czyli 3,167 g, gdyż w łutach i jego czwartych częściach była podawana masa srebra (np. „Dziennik Powszechny Krajowy” 1831, 100, s. 676). Próba jest miarą liczby łutów w grzywnie stopu innego metalu ze srebrem. Obecnie próba podawana jest w promilowej zawartości srebra. Próba 16 oznaczała 16 łutów w 1 grzywnie, czyli w 16 łutach srebra, zatem było to czyste srebro, obecnie próba 999,9. Próba 12 oznaczała 12 łutów srebra w 16 łutach stopu, czyli obecnie jest to próba 750.

^A Tekst nieczytelny.

^a Jeden łokieć w latach 1764–1819 wynosił 59,55 cm. D. Fenna, *op. cit.*, s. 159–160.

^b Dwa i pół jednej czwartej łokcia, czyli 5/8 łokcia.

^c Melchizedech – (także melchizedak lub luna) podstawka w monstancji podtrzymująca hostię, zwykle w kształcie półksiężyca.

^d Kutas – ozdoba z nici, wełny, jedwabiu itp., kształtem podobna do pędzla.

^e Tłumaczenie: Jerzy Antoni Pakoszewski, doktor teologii, kanonik katedry w Kamieńcu Podolskim, ofiarował temu kościołowi katedralnemu w Roku Pańskim 1764.

^f Tę monstancję opisuje Piotr Rabiej, który dodaje, że oprócz napisów znajduje się na niej data 1726 r. P. Rabiej, *op. cit.*, s. 53–54.

^g Kupa – czasza kielicha.

^h Tłumaczenie: Przy ołtarzu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny [znajdującym się] w katedrze w Kamieńcu Podolskim, zmów modlitwę za duszę Marianny Obrzankowskiej.

ⁱ Zgrubienie na trzonie kielicha, nodus.

^j Koncha – muszla.

^k Nie wiadomo, z którego roku jest inwentarz, do którego odwołuje się autor tekstu. W omawianym przez Agnieszkę Biedrzycką inwentarzu z 1741 r. (A. Biedrzycka, *op. cit.*) wśród sreber opisany jest tylko jeden srebrny „relikwiarzyk” (*ibidem*, s. 19). Zatem należy wnioskować, że pozostałe dziewiętnaście srebrnych relikwiarzy znalazło się na wyposażeniu katedry kamienieckiej po 1741 r. Możliwe, że chodzi o spis argenterii katedry kamienieckiej, zawarty w wizytacji biskupa Adama Krasieńskiego z 11 VIII 1777 r., która opisywana jest przez Jacka Urbana (J. Urban, *op. cit.*). Niestety sam spis sreber nie został przez Jacka Urbana szczegółowo przedstawiony.

^l Nie jest jasne znaczenie tego słowa, które dwukrotnie powtarza się w tym spisie. Ponieważ przy spisie lichtarzy (pkt. 2) występuje określenie „wrocławskiej roboty”, można się domyślać, że chodzi o miejsce wytworzenia trybularza. Być może jest to miasto Essen.

^m Łac. *velamen* – okrycie, suknia.

1.4. STROJE LITURGICZNE KATEDRY

Garnitury kościoła po-katedralnego, kamienieckiego podolskiego, jako to ornaty, dalmatyki¹⁵⁸ ze stułami, manipularzami¹⁵⁹, palkami¹⁶⁰, welami, bursami¹⁶¹ i kapami¹⁶².

Garnitury białe

1. Garnitur biały, na atlasie białym kwiatki fioletowe, złotem ad instar w karpiową łuskę, to jest ornat, dalmatyki ze stułami dwoma, manipularzami dwoma, palką, velum¹⁶³, bursą, gremiałem¹⁶⁴ i kapą, infułą¹⁶⁵ z galonem¹⁶⁶ szerokim, srebrnym, kitajką¹⁶⁷ białą podszyty, z klamrą przy kapie.

¹⁵⁸ Dalmatyka – szata liturgiczna noszona przez diakona, w odróżnieniu od ornatu jest spięta z boku i posiada zarys rękawów.

¹⁵⁹ Manipularz – płaska przepaska tego samego koloru co ornat i stuła, którą kapłan nosi na przedramieniu lewej ręki.

¹⁶⁰ Palka – kwadratowy, usztywniony materiał do przykrywania kielicha podczas mszy świętej.

¹⁶¹ Bursa – sztywna torebka, która powinna być wykonana z tego samego materiału co ornat, służąca do przechowywania złożonego korporału.

¹⁶² Kapa – nieszpornik, szata liturgiczna używana poza mszą świętą.

¹⁶³ Welon – ozdobne kwadratowe nakrycie z materiału, służące do przykrywania kielicha przed rozpoczęciem liturgii.

¹⁶⁴ Gremiał – chusta przeznaczona do rozłożenia na kolanach kapłana odprawiającego nabożeństwo.

¹⁶⁵ Infuła – liturgiczne nakrycie głowy biskupa.

¹⁶⁶ Galon – ozdobna taśma wykonana z użyciem metalowych nitki, służąca do ochrony brzegu materiału.

¹⁶⁷ Kitajka – materia jedwabna, tafta.

2. Garnitur biały, to jest ornat, dalmatyki sztuk dwie, manipularzy dwa, gremiał i kapa niebieskim płótnem podszyta, a ornat kitajką fioletową, materii na dnie białym, kwiat wielki różnego koloru i złotem, kolumny na dnie seledynowym kwiat nieznanego koloru także ze złotem. Z galonem złotym, szerokim, wkoło zaś wąskim, kitajką zieloną dalmatyki podszyte.

3. Garnitur biały to jest ornat, dalmatyki sztuk dwie, manipularze dwa i kapa, materii na dnie białej, kwiat złoty, krajem zielony, z galonem wąskim, złotym, kitajką niebieską, a kapa płótnem bladoróżowym podszyta.

4. Garnitur bogaty, na białym dnie srebrny, kwiat czerwony, to jest ornat, dalmatyka i stuł trzy, manipularzy 8, velum, bursa i palka. Ornat kitajką, reszta płótnem podszyte, z galonem srebrnym, szerokim, w ząbki, zaś u dalmatyki w koło wąskim w ząbki.

5. Garnitur biały, bogaty, to jest na białej, srebrnej lamie¹⁶⁸ kwiat żółty, duży z galonem złotym. Ornat, dalmatyka, stuła jedna, manipularzy dwa, velum, bursa i palka, wszystkie różową kitajką podszyte.

6. Garnitur materii francuskiej, to jest ornat, stół dwie, manipularzy dwa, dalmatyka. U tego garnituru bok na białym dnie, kwiaty srebrne, czerwone, zielone; kolumny na niebieskim dnie, kwiat suty różny, zielony, biały, różowy, z kompanką¹⁶⁹ srebrną, koło kolumn szeroką, bokami wąską. Ten garnitur cały podszyty kitajką karmazynową.

7. Garnitur materii chińskiej, na dnie żółtym kwiat żółty różny, czerwony, zielony, srebrnego najwięcej. Ornat, dalmatyka, stół dwie, manipularzy dwa, palka, velum, bursa, z galonem wąskim, srebrnym, u dalmatyki szychowym¹⁷⁰. Cały podszyty płótnem niebieskim.

8. Garnitur biały materii niby lamowej¹⁷¹, boki na dnie popielatym. Kwiatki różne, drobne, kolumny materii odmiennej, ciemniejszej w kwiaty różne: zielone, czerwone, fioletowe, niebieskie, z galonem na jedną stronę złotym. Podszewka kitajkowa, różowa. Ten garnitur zawiera w sobie: ornat, dalmatykę, stuły dwie, manip[ularzy] dwa.

9. Garnitur z lamy srebrnej w kwiaty zielone, czerwone, z galonkiem srebrnym, wąskim w ząbki. Ornat, dalmatyka, kapa, velum, bursa, palka, stuła, białą kitajką podszyty.

10. Garnitur biały, grodeturowy¹⁷² w kwiaty jedwabne szyte, drobne i złotem rzadko wyszywane. Po brzegach kitajką błękitną podszyty. Ornat i dalmatyka także i infuła.

¹⁶⁸ Lama – jedwabna tkanina ze srebrnymi lub złotymi nićmi.

¹⁶⁹ Kompanka – wąska koronka.

¹⁷⁰ Szychowy – wykonane za pomocą szychu, czyli nitki owiniętej drutem, używanej do haftów.

¹⁷¹ Tkanina, najczęściej jedwabna, z błyszczącymi nićmi, używana do szycia strojnych ubiorów męskich oraz szat liturgicznych.

¹⁷² Zrobiony z grodetury, ciężkiej, jedwabnej tkaniny.

11. Garnitur w białym kolorze, francuskiej materii, kwiat srebrny, z galonkiem wąskim, złotym. Niebieskim płótnem podszyty; cum omnibus requisitis¹⁷³.

Garnitury czerwone

1. Garnitur czerwony to jest ornat, dalmatyka, stuły dwie, manipularze dwa, palka, velum, bursa, nieco odmiennego koloru. Kapa materii bogatej, na dnie różowym srebrny kwiat, z galonem szerokim, kitajką różową podszyty, a velum odmienny, niebieski.

2. Garnitur czerwony, ornat, dalmatyka, stuł 3, manipularzy 3, z aksamitu karmazynowego z galonem złotym gładkim. Kapa na dnie czerwonym, kwiat różny, ze złotej materii, szczyt i boki. Karmazynowego aksamitu z kompanią szychową, podszyty płótnem niebieskim.

3. Garnitur czerwony to jest ornat, dalmatyka, stuły dwie, manipularze dwa, palka, velum, bursa i kapa, której szczyt z frędzlą¹⁷⁴ szeroką materii różowej w drzewa, z galonikiem szerokim, płótnem czerwonym podszyte.

4. Garnitur w paski z materii francuskiej, z kolumną karmazynową, z kwiatem złotym, z galonkiem złotym, wąskim. Dalmatyki dwie, stuł dwie i manipularz, płótnem podszyte niebieskim.

5. Garnitur czerwony, to jest dalmatyka partyrowa¹⁷⁵, kwiat biały, galonek wąski, złoty, w ząbki, z podszewką kaparową. Ornat odmienny, z kolumną białą, podszyty płótnem czerwonym.

Garnitury zielone

1. Garnitur zielony, ornat, dalmatyka, stuł dwie, manipularze dwa, materii chińskiej w kwiaty srebrne, z gałązką białą, szychowny, płótnem niebieskim podszyty, a ornat kitajką białą.

2. Garnitur zielony, to jest dalmatyka, stuł dwie, manipularze dwa, kapa ze szczytem lamowym ze złotym galonkiem. Ornat odmienny, materii zielonej w pasy, kwiatki złote, u którego kolumna szafirowa, galon szychowy, złoty, płótnem podszyty.

3. Ornat zielony z kolumną białą, bogatym haftem, ze stułą i manipularzem szafirowym, galon szychowy, złoty, płótnem podszyty.

4. Ornat zielony, kwiatki srebrne, kolumna w paski białe z niebieskim, galonki srebrne w ząbki, ze stułą, manipularzem, velum odmienny z innej materii, podszyty płótnem karmazynowym.

¹⁷³ Z pełnym wyposażeniem.

¹⁷⁴ Frędzla – ozdobne zakończenie brzegów materiału w postaci luźno zwisających nitów lub sznureczków.

¹⁷⁵ Uszyta z partyru, cennego materiału, tkaniny.

Garnitury fioletowe

1. Garnitur fioletowy, to jest: ornat, dalmatyka, stuły 2, manipularzy 2, palka, velum, bursa odmienne i kapa [z] aksamitu fioletowego gładkiego, lecz dalmatyka, stuła jedna i manipularz tudzież velum z kompanką sieczkową, kitajką tegoż koloru mienioną podszewką.

2. Garnitur fioletowy, to jest: ornat, dalmatyka, stuły dwie, manipularzy 2, pałki 2, bursa i kapa materii chińskiej mienione w różne kwiaty, z galonem szychowym białym burtą¹⁷⁶ niebieską podszyty. Kapa odmienna [ma] środek morowy¹⁷⁷.

3. Garnitur fioletowy, ornat, dalmatyka, w których środki [są w] zielone kwiaty, brzegi niebieskie, adamaszkowe¹⁷⁸. Stuły dwie, manipularze 2, podszyte burtą niebieską, bladą, z galonkiem szychowym, żółtym.

Garnitury czarne

1. Garnitur czarny, aksamitny, z kolumna żółtą w paski. Ornat dalmatyka, stuły dwie, manipularze dwa, kapa, velum, bursa, palka poszyte płótnem wrocławskim z galonem starym, szychowym.

2. Garnitur czarny, manszestrowy, z galonem szychowym, białym. Ornat, dalmatyka, stuły dwie, manipularze dwa, velum, bursa, palka, kapa także podszyte płótnem wrocławskim. Kapy obydwie mają klamerki mosiężne.

Inne kapy, które swoich garniturów nie mają:

1. Kapa partyrowa, na dnie karmazynowym biały kwiat, boki i szczyt u teźże materii białej, chińskiej, różnego koloru kwiaty, z galonem srebrnym, kitajką zieloną podszyta, klamry srebrne.

2. Kap dwie w brudnobiałym kolorze, kwiaty ad instar adamaszku z brzegami czerwonymi w kwiaty i szczytami takimież, z galonkiem w koło żółtym, szychowym podszyte płótnem granatowym, klamry blaszane, mosiężne.

3. Kapa w kolorze białym, u tej brzegi białe, w kwiaty jedwabne, tył w paski, materii orzechowej ze złotem, poszyta płótnem niebieskim, w koło galon biały, srebrny. Klamerka srebrna, mała.

4. Kapa stara z materii w kwiaty zielone i żółte. Kwiaty białe z niebieskim po brzegach, z klamrą mosiężną, [po] bokach szarą, ze szczytem podobnej materii, galonek biały, srebrny, podszyte płótnem czyli burtą niebieską.

¹⁷⁶ Burtą – wykończony lamówką brzeg materiału.

¹⁷⁷ Zrobiony z mory, czyli tkaniny najczęściej jedwabnej, w której odpowiednie sploty wątku i osnowy dają deseń prążków mory podobny do słoju drzewa.

¹⁷⁸ Adamaszek – tkanina żakardowa, dwustronna, najczęściej jedwabna, zwykle jednobarwna, z wzorem matowym na błyszczącym tle lub odwrotnie.

5. Kapa zielona, brzegi żółte i szczyt. Kwiat duży, złoty w koło kompanka srebrna, podszyta niebieską burta, z klamrą blaszaną, żółtą.

6. Kapy dwie, jedna biała, zła, druga czerwona, stara, bogata, za rewersem wzięte z po-jezuickiego kościoła.

Aparaty kościoła po-katedralnego kamienieckiego pro majori clero¹⁷⁹

Białe

1. Ornat bogatej materii, na dnie srebrnym kwiat różnego koloru z galonem masyfowym¹⁸⁰, żółtym, stuła i manipularz lite srebrne, bursa, posyty płótnem niebieskim.

2. Ornat [z] bogatej materii, na dnie białym sam złoty kwiat, stuła, manipularz i palka tejże materii z galonem masyfowym, złotym, płótnem niebieskim podszyty.

3. Ornat na lamie srebrnej, kwiat okrągły, różnego koloru, stuła, manipularz z galonem dubelt¹⁸¹ złotym, płótnem niebieskim podszyty.

4. Ornat bogatej materii, na dnie srebrnym kwiat złoty i różnego koloru, kolumna odmienna, stuła i manipularz także, płótnem karmazynowym podszyty.

5. Ornat białej materii teje z kolumną odmienną, to jest na kitajce różowej kompana bogata, srebrna, masyfową kitajką, różową podszyty.

6. Ornat materii srebrnej, na dnie popielatym, na której kwiat czerwony i niebieski, kolumna odmienna, z galonu złotego dubelt na gredytorze, z podszewką niebieską, płócienną.

7. Ornat na gredytorze białym z Najśw[iętrzą] P[anną] aniołkowie i inne rzeczy jedwabiem wyszywane z galonikiem złotym. Stuła, manipularz, palka, velum, bursa, także płótnem niebieskim podszyty.

8. Ornat na gredytorze białym z insygniami męki Pańskiej, wyszywany z galonikiem złotym. Stuła, manipularz, palka, velum, bursa, także, płótnem niebieskim podszyty.

9. Ornat na gredytorze białym z insygniami starozakonnymi, wyszywany z galonikiem złotym. Stuła, manipularz, palka, velum i bursa także, płótnem niebieskim podszyty.

10. Ornat na gredytorze białym w kwiaty same, jedwabiem wyszywane z galonikiem złotym, stuła, manipularz, palka, velum, bursa, także, płótnem niebieskim podszyty.

11. Ornat ze stułą i manipularzem, u którego boki [z] materii srebrnej, litej, na dnie czerwonym, kolumna [z] materii francuskiej popielatej [i] niebieskiej w kwiaty takiegoż koloru duże, srebrne

¹⁷⁹ Tłum.: „dla wyższego duchowieństwa”.

¹⁸⁰ Masyfowy – masywny, lity, twardy.

¹⁸¹ Podwójny, w dwójnasób.

z kompanką po bokach wąską, przodkiem szerszą z podstawką płócienną, niebieską.

12. Ornat z kolumną takż, boki materii litej, złotej ze stułą i manipularzem, podszyty płótnem niebieskim.

13. Ornat na dnie bladuróżowym z kolumną z materii francuskiej popielato-niebieską, ze stułą, manipularzem z kompanką srebrną i podszewką niebieską.

14. Ornat w białym kolorze, lamowy, po którym złote kwiaty, galonem złotym, szerokim okładany, płót[nem] czerwonym obszyty.

15. Ornat w kolorze białym w kwiaty złote z kolumną, odmienną w kwiaty srebrne i jedwabne ze złotym galonem. Stuła, manipularz, palka, bursa, płótnem niebieskim podszyty.

16. Ornat od starego garnituru, na białej lamie złoty kwiat, stary galonek wąski, płótnem czerwonym podszyty.

Ornaty czerwone

1. Ornat na gredytorze różnym, różnymi kolorami, złotem i srebrem insygnia veteris et novi testamenti, zaś w koło tego ad instar galonu jedwabiem białym wyszywany. Stuła, manipularz, velum, palka i bursa także płótnem niebieskim odszyty.

2. Ornat na gredytorze różowym, różnymi kolorami, złotem w insygnia Męki Pańskiej wyszywany, z galonikiem srebrnym. Stuła, manipularz, velum, palka i bursa także, płótnem niebieskim podszyty.

3. Ołtarz staroświecki, aksamitny, kolumna u tegoż. Stuła i manipularz z haftem złotym przesywane, z galonkiem wąskim dzianym złotym, kitajką żółtą podszyty.

4. Ornat bogatej materii, na różowym dnie różny kwiat ze srebrem. Kolumna z galonu złotego, gazowego z galonem dubelt, złotym, ze stułą. Kitajką karmazynową pokryty.

5. Ornat tejże materii, kolumna na niebieskiej gredytorze kostki srebrne wyszywane, środkiem z kompanką srebrną, masyfową, w koło galon srebrny, podszyty gredyturą żółtą w pasy.

6. Ornat partyrowy, karmazynowy, z białym kwiatem, kolumna biała, partyrowa w różne kwiaty z galonem srebrnym, stuła i manipularz, niebieskim płótnem podszyty.

7. Ornat materii bogatej, różny kwiat ze srebrem, czyli raczej w pasy szeroki, kwiatki srebrne i jedwabne, zielone, wężykowate z galonem srebrnym, stuła manipularz, velum, bursa i palka, płótnem niebieskim podszyty, do S. Jana Nepomucena dany.

8. Ornat staroświecki, na którym przyszyty kwiat złoty, galonek srebrny przesywany cały jednakowy ze stułą i manipularzem z galonem złotym.

Ornaty zielone

1. Ornat na gredyturze seledynowej jedwabiami różnymi srebrnymi wyszywany, kolumna haftowana cała srebrem, środkiem galonek wąski wkoło szychowy. Stuła i manipularz. Płótnem szafirowym podszyty.

2. Ornat materii zielonej w kwiaty złote, kolumna błękitna, w pasy z kwiatami złotymi i srebrnymi z kompanką srebrną, środkiem galonek takież, podszyty płótnem czerwonym.

Ornaty fioletowe

1. Ornat materii bogatej, na dnie szafirowym, z kolumną żółtą w paski. Stuła i manipularz. Podszyty płótnem wrocławskim.

2. Ornat partyrowy, na dnie niebieskim złoty i srebrny kwiat, z galonkiem szychowym.

3. Ornat grodeturowy, fioletowy z kolumną złotą, galonek biały szychowy, podszyty płótnem niebieskim.

4. Ornat atlasowy z kolumną w kwiaty z kompanką w ząbki, te wszystkie mają swoje rekwizyty.

5. Ornat nadliczbowy bez rekwizytów.

Ornaty czarne

1. Ornat manszestru czarnego, z kolumną na białym dnie srebrny i czerwony kwiat z galonkiem białym, szychowym w ząbki. Velum, bursa, palka stuła i manipularz. Podszewka żółta.

2. Ornat takież parzysty, stuła i manipularz.

3. Ornat aksamitny, czarny, z kolumną w paski niebieskie i białe z galonem szychowym, stuła i manipularz, podszewka czarna.

4. Ornat drugi takież, we wszystkim podobny.

Alby pro majori clero

1. Alba batystowa z koronką u dołu, złotą, na ćwierć łokcia szeroką, takąż i u rękawów. Kitajka karmazynowa podszyta.

2. Alba muślinowa z koroną barabańską na 3 ćwierci łokcia szeroką, kitajką karmazynową podszyta.

3. Alba muślinowa z koroną barabańską na pół łokcia szeroką, kitajką karmazynową podszyta.

4. Alba rąbkowa, u dołu i u rękawów z kwiatami ad instar korony.

5. Alba szwabska, z koronką szeroką na trzy ćwierci łokcia, u dołu [i] u rękawów wąska, kitajką karmazynową podszyta.

6. Alb holenderskich z koronami, wrocławskim płótnem czerwonym wszystkie podszyte, No 16.

7. Alb cienkich, starych, z koronkami podobnymi, No 6.

8. Alb różnych, cienkich, z koronami, różnym płótnem podszytych, No 6.

Humerały¹⁸²

1. Humerałów cienkich, używanych, z tasiemkami, No 10.

Puryfikaterze¹⁸³

1. Puryfikaterzy cienkich, używanych, No 30.
2. Puryfikaterzy nowych, z płótna holenderskiego, No 8.
3. Puryfikaterzy z płótna rąbkowego, No 1.
4. Puryfikaterzy pod palki, No 13.

Rokiety¹⁸⁴

1. Rokieta muślinowa, z koronką szeroką, złotą, No 1.
2. Rokiety z komży starej, podartej zrobiona, ad velum, No 1.

Paski

1. Pasek stary, fioletowy ze srebrem, jedwabny, No 1.
2. Pasków włóczkowych w kolorze białym i czerwonym, No 12.

Korporały¹⁸⁵

1. Korporałów całych, holenderskich, w koło koronkami wąskimi obszytych, No 13.

Aparaty kościoła kamienieckiego po-katedralnego pro minori clero¹⁸⁶

Białe

1. Ornat materii chińskiej, na dnie białym srebrny, różnego koloru kwiat, stuła i manipularz z galonkiem białym, szychowym, podszyty płótnem różowym.
2. Ornat teje materii, podszyty, podobny pierwszemu.
3. Ornat teje materii lecz kolumna odmienna, na dnie srebrnym różnego koloru kwiat. Stuła i manipularz z galonkiem szychowym. Różowa podszewka.
4. Ornat parzysty teje materii, z kolumną takż, ze stułą i manipularzem.
5. Ornat siarczysty z materii gęsiej skóry, z galonem srebrnym, białym ze stułą [i] manipularzem.
6. Ornat biały w kwiaty srebrne i jedwabne, przytarty, z galonem żółtym w ząbki, płótnem niebieskim podszyty, ze stułą, manipularzem, velum, bursą i palką.

¹⁸² Humerał – biała, lniana chusta okrywająca szyję i ramiona księdza.

¹⁸³ Płócienne ściereczki używane do oczyszczania (puryfikacji) naczyń mszalnych.

¹⁸⁴ Rokieta – rodzaj komży o węższych rękawach, podbita kolorową, najczęściej fioletową tkaniną. Noszona jest przez kardynałów i biskupów.

¹⁸⁵ Korporał – obrus, na którym w trakcie mszy świętej ustawiany jest kielich i patena.

¹⁸⁶ Tłum.: dla niższego duchowieństwa.

7. Ornat materii w kwiaty złote, stary z galonem szychowym, złotym, podszyty płótnem czerwonym.

8. Ornat niby siarczysty, z kolumną w kwiaty jedwabne, duże, galonek wąski, stary, złoty, podszyty płótnem czerwonym. Stuła, manipularz, velum, bursa, palka.

9. Ornat z kolumną żółtą w kwiaty jedwabne srebrne z kompanką starą, żółtą w ząbki. Niebieska podszewka.

10. Ornat żółty, srebrny, kwiat z ptaszkami, czerwonym płótnem podszyty.

11. Ornat z kolumną białą, gredytową. Kwiat przyszywany, kompanką żółtą, płótnem żółtym podszyty.

12. Ornat partyrowy, żółty, kolumna partyrowa, niebieska, stuła kompanka siatkowa, podszewka żółta.

Ornaty czerwone

1. Ornat na czerwonym adamaszku, w żółte kwiaty esowate, z kolumną niebieską w kwiaty grobne, srebrne, galonek wąski, złoty, płótnem niebieskim podszyty.

2. Ornat w kwiaty na dnie kawowym z kolumną bladuróżową, kompanka srebrna w ząbki, stuła manipularz, podszyty płótnem różowym.

3. Ornat z pasa ze złotem, kolumna partyrowa, czerwona, kompanka biała, rzadka, szychowa, stuła manipularz. Podszyty niebieskim płótnem.

4. Ornat atlasowy, czerwony niby z kolumną niebieską w kwiaty, galon szychowy, szeroki, stuła, manipularz, podszyty płótnem niebieskim.

5. Ornat czerwony atlasowy, z kolumną peruwiańską, popielatą, kompanka szychowa, złota, podszewka niebieska.

6. Ornat aksamitny, staroświecki, brzegi żółte, kolumna karmazynowa do której kwiat złoty przszyty, kompanka żółta, szychowa, stuła manipularz, bladuróżowym płótnem podszyty.

7. Ornat aksamitny, żółty, staroświecki, kwiaty czerwone, irysowa kompanka żółta, niebieska podszewka.

8. Ornat staroświecki, aksamitny, w kwiaty zielone i czerwone. Kolumna czerwona z żółtym kwiatem, kompanka szychowa, żółta, podszyty zielonym płótnem.

9. Ornat z jednej materii, partyrowy, czerwony w kwiaty, galon biały, szychowy, wąski, stuła, manipularz, podszyty płótnem niebieskim.

10. Ornat czerwony, partyrowy z kolumną białą w kwiaty żółte, galon szychowy, podszewka pomarańczowa.

11. Ornat aksamitny z kolumną żółtą, w kwiaty czerwone, galon szychowy, podszewka niebieska.

12. Ornat partyrowy, bladuróżowy, z kolumną niebieską, w białe kwiaty, kompanka złota, podszyty kitajką niebieską.

Ornaty zielone

1. Ornat adamaszkowy, cały jednakowy, galonek wąski, złoty, stuła, manipularz, velum, bursa, palka, niebieskim płótnem podszyty.

2. Ornat takiż, z galonem szychowym, żółtym, szerokim, podszyty płótnem zielonym cum requisitis.

Ornaty fioletowe

1. Ornat greduturowy z kolumną partyrową, białą w kwiaty szychowe, galon biały, podszewka niebieska.

2. Ornat w paski filetowe, bagatelka, kolumna biała, kwiaty czerwone, galon żółty, szychowy, stuła manipularz, bursa, velum, palka, podszewka czerwona.

3. Ornat takiż z kolumną białą, partyrową, galon biały, szychowy, podszyty płótnem różowym, stuła i manipularz.

4. Ornat tymże dwóm podobny, manipularz i stuła.

5. Ornat niebieski, w kwiaty białe, partyrowy, kompanka rzadka, złota, podszewka niebieska.

6. Ornat partyrowy niby w karpia łuskę, popielaty, kolumna zielona w kwiaty, galon żółty, szychowy, podszewka niebieska.

Ornaty czarne

1. Ornat aksamitny z kolumną orzechową, w paski złote, galon biały, szychowy, podszyty płótnem czerwonym, stuła, manipularz, velum, bursa, palka.

2. Ornat aksamitny z kolumną orzechową, w paski złote, galon biały, szychowy, stuła, manipularz, velum, bursa, palka, podszyty płótnem bladuróżowym.

3. Ornat aksamitny z taką jak wyżej kolumną i takim galonem, podszyty płótnem czarnym.

4. Ornat z białą kolumną podszyty płótnem kawowym. Koloru różnego stuł w konfesjonach siedem, No 7.

Alby

1. Alb cienkich, z siatkowymi, szerokimi koronkami No 2.

2. Alb lnianych z wymykanymi koronkami, podszytych płótnem czerwonym, tymże płótnem [podszyte są] i pierwsze [alby], No 3.

3. Alb starych z przeorskimi koronkami, No 3.

1.1. Inne wyposażenie katedry

Humerały

1. Humerałów lnianych z tasiemkami os[ie]m, No 8.

Gotowalnie

2. Gotowalni holenderskich z koronkami wąskimi, No 2.
3. Gotowalni starych dwie i jedna z kompanką szychową, No 3.

Obrusy na ołtarze

1. Obrusów cienkich z frędzlami, No 6.
2. Obrusów cienkich z koronkami, No 10.
3. Obrus z falbanką, No 1.
4. Obrusów grubych na spód, No 10.

Ręczniki do rąk

1. Ręczników z płótna moskiewskiego, ciężkich, No 3.
2. Ręczników domowej roboty, No 4.
3. Ręczników domowej roboty od ks. Raduchowskiego, No 6.
4. Ręczników dwa w kostki, No 2.
5. Ręcznik biskupi z brzegami przeszywanymi, kwiat jedwabny z szychem, No 1.
6. Ręczniki do ołtarzy.
7. Ręczników różnych, po końcach przerabianych, No 10.
8. Ręczników lnianych sześć, No 6.
9. Ręczników do ołtarzy.
10. Ręczników różnych po końcach przerabianych, No 10.
11. Ręczników lnianych sześć, No 6.

Korporały

1. Korporałów holenderskich, cienkich z koronką wąską, No 13.

Puryfikaterze

2. Puryfikaterzy holenderskich, No 24
3. Puryfikaterzy szwabskich, No 26

Paski i komże

1. Pasków z niebieską i białą włóczką, No 4.
2. Komeszek lnianych, No 4.
3. Bursa pro deferendo viatico ad infirmos¹⁸⁷, No 4.

Krzyże parochialne¹⁸⁸ i na ołtarzach

1. Krzyży parochialnych, czarno malowanych 2, czerwono to jest No 3.
2. Krzyży po ołtarzach między którymi są bez pasji, No 12.

¹⁸⁷ Tłum.: do przenoszenia wiatyku dla chorych.

¹⁸⁸ Parochialny – parafialny.

Baldachimy na ołtarze i ręczne

1. Baldachim z materii, na białym dnie kwiat złoty, z galonem złoty, frędzlami złotymi, głowa malunkiem złotym wyłaczana, do tego postument malowany i schodki z poręczą.
2. Baldachim fioletowy, czerwono malowany.
3. Baldachim mały, siarczysto.
4. Baldachim mały, bladuróżowy ze srebrem.
5. Baldachim o czterech drażkach czerwono malowanych, aksamitny, graniasty, na śrubach, z galonem i złotymi frędzlami.
6. Baldachim okrągły, czerwony, aksamitny w kwiaty, procesjonalny.

Pontificalia

1. Inful bogatych z zielonej materii, No 5.
2. Tunicell¹⁸⁹ białych, No 2.
3. Tunicell czerwonych, No 2.
4. Rękawiczek starych, par No 5.
5. Pończoch pąsowych para, No 1.
6. Sandałów par No 5.
7. Faldistoriów¹⁹⁰ żelaznych No 2. Są do nich pokrycia z poduszkami.
8. Baldachim biskupi na ścianę, adamaszkowy, karmazynowy z frędzlami, płótnem niebieskim podszyty, No 1.

Książki i portatyle¹⁹¹

1. Mszałów całych pro majori clero, No 6.
2. Mszałów całych pro minori clero, No 4.
3. Mszałików rekwiálních No 8.
4. Antyfonarów¹⁹², No 8.
5. Processjomał No 1.
6. Agenda¹⁹³, No 1.
7. Martylorogium dwa tomy in quarto, No 2.
8. Brewiarzy, No 3.
9. Pontificat in 8[octa]vo tomów cztery, No 4.
10. Psalterium in folio, No 1.

¹⁸⁹ Tunicella (tunicela) – długa szata z krótkimi i wąskimi rękawami, wkładana na albę.

¹⁹⁰ Faldistorium – stołek lub krzesło z charakterystycznie nożycowo skrzyżowanymi nogami.

¹⁹¹ Portatyl – mały przenośny ołtarzyk, głównie metalowy lub z kości słoniowej, używany w czasie podróży.

¹⁹² Antyfonarz – księga liturgiczna zawierająca zbiór najstarszych śpiewów liturgicznych – antyfon, później także śpiewów używanych w liturgii poza mszą świętą.

¹⁹³ Księga liturgiczna, w Kościele rzymskokatolickim agenda zawiera przepisy i wskazania duszpasterskie sprawowania liturgii, nabożeństw i błogosławieństw.

11. Portatylów większych i mniejszych, No 12.

Dzwony, dzwonki i różne kawałki

1. Dzwonów na wieży trzy, jeden duży, dwa małe, całe, No 3.
2. Dzwonków ręcznych, z tymi to w zakrystii i przy ołtarzach, No 15.
3. Poduszek w różnych kolorach, starych, No 8.
4. Umbraculum¹⁹⁴ jedno małe, drugie duże, wyłacane, na którym materia szyta, utkana [w] kwiaty złote i jedwabne, No 2.
5. Luster sześć popsutych, z lichtarzykami, No 6.

Lichtarze, lichtarzyki i tace

1. Lichtarzy cynowych z czopami różnej formy, No 34.
2. Lichtarzyków małych, stalowych, par No 5.
3. Lichtarzyków mosiężnych, par No 2.
4. Tac cynowych pod ampułki, No 3.
5. Taca z nalewką cynową w miejscu lichtarza, No 2.

Naczynia różne miedziane

1. Miednica z lawaterzem w pierwszej zakrystii, No 2.
2. Miednica wewnątrz wybielana z nakrywką circa baptisterium, No 2.
3. Kropielnica przy drzwiach zakrystii, No 1.
4. Kociołek do wody święconej, co jest przy ołtarzu, No 1.
5. Kociołek do przetapiania łożu, duży, No 1.
6. Kapelusz miedziany do świec, No 1.
7. Kotłów co do chóru używała kapela, para, No 1.
8. Ditto¹⁹⁵ druga para z po-jezuickiego kościoła, No 1.
9. Kocioł duży, blichowy¹⁹⁶, No 1.
10. Kociołków na święconą wodę w kruchcie, No 4.
11. Nalewka blaszana do lania świec, No 1.
12. Koszyk blaszany jeden, No 1.

Naczynia różne żelazne

1. Żelaz do pieczenia opłatków, No 2, z tych jedno za rewersem J.X. Wyganowskiego.
2. Cyrkułów do komunikantów, No 2.
3. Pieczęć duża, stalowa na której osoby SS. Aposto[łów], No 1.
4. Klódek do zamykania, No 2.
5. Trójnóg do kapelusza, No 1.

¹⁹⁴ Żółto-czerwony parasol zapewniający papieżowi cień, jego posiadanie jest przywilejem bazylik mniejszych. Gdy papież odwiedza bazylikę, umbraculum jest otwierane.

¹⁹⁵ Jak wyżej.

¹⁹⁶ Blichowanie – bielenie płótna, czyli kocioł do bielenia płótna.

6. Haków do dobywania grobowców, No 2.
7. Młotek i obcęgi, No 2.
8. Szczypców par, No 3.
9. Kruczek¹⁹⁷ śrubowany do knotów, No 1.
10. Łopata zakuta i siekiera, No 2.
11. Kantar¹⁹⁸ stambulski nadpsuty, No 1.

Sukna na dywany, gradusy i kobierce

1. Sztuk dwie sukna na gradusy, jedno stare drugie nowe, No 2.
2. Sztuk dwie sukna pod taborety, jedno stare drugie nowe, No 2.
3. Sukno z frędzlami, No 1.
4. Jedna sztuka sukna co się używa do Grobu Bożego, No 1.
5. Sukna starego kawałków ósm, No 8.
6. Sukna na stalle, filetowe z frędzlami sztuk 4.
7. Dywanów na stalle, białych, szytych w kwiaty, No 3.
8. Dywanów tureckich na gradusy, No 2.
9. Kobierców starych na gradusy trzy, czwarty wojewódzki, No 4.
10. Kilimów ordynaryjnych¹⁹⁹, No 2.
11. Po śmieci archidiacona Starzyńskiego, czerwonego sukna we trzy bryty²⁰⁰, sztuka 1.

Reszta sprzętów kościelnych

1. Kanonów na ołtarzu za szkłem zielono malowanych, No 9.
2. Kanonów starych bez szkła, No 4.
3. Lustro duże w zakrystii, a małe w pierwszej zakrystii, jedno z nich większe [wzięte] za rewersem, No 2.
4. Biretów²⁰¹ manszestrowych i innych, No 10.
5. Krzesło wybite trypa²⁰² żółtą i taboretów 6 z nakrywkami płócien[nymi], No 7.
6. Szczotek do omiotania prochu.
7. Girydonów²⁰³ cztery połączonych, dwa ręcznych, długich, No 6.
8. Pająków z różkami, pod chiński pokost malowanych żółto, No 4.
9. Drążki na wielki ołtarz 4. I latarni 3 ze szkłem, No 7.
10. Boży grób w gradusy z tarcic, No 1.
11. Kolumn z postumentami do lamp, No 4.

¹⁹⁷ Zakrzywiony pręt, haczyk.

¹⁹⁸ Uzda bez wędziła.

¹⁹⁹ Ordynaryjny – zwykły, zwyczajny.

²⁰⁰ Bryt – pas płótna.

²⁰¹ Biret – graniaste lub okrągłe nakrycie głowy bez daszka.

²⁰² Trypa – tkanina wełniana lub bawełniana podobna do aksamitu.

²⁰³ Girydon (gerydon) – wysoki, ozdobny postument pod świecznik lub wazę, także wielostopniowa patera do układania owoców i ciastek.

12. Gradusów dwa, No 2.
13. Drabin jodłowych, długich dwie, i mniejszych dwie, No 4.
14. Lamp szklanych, mniej więcej No 50.
15. Cieni potłuczonych par sześć, No 12.
16. Ampulek szklanych par 5, No 10.
17. Zegar mosiężny z tumbą, bijący.
18. Na ołtarze nakrycia szkockiego, zielonego sztuk, No 9.
- 1.6. Seminarium diecezjalne
- 1.7. Opis seminarium

Opisanie seminarium diecezjalnego

Dom nowy pod numerem 8, murowany w kłamrę obok kościoła bywszego katedralnego, kamienieckiego położony, architekturą wspinała wyniesiony. Ścianę średnią²⁰⁴, magistralną²⁰⁵ [ma] na północ, pawilony zaś dwa: jeden na wschód od Rynku czyli ulicy Tatarskiej zwanej, drugi na północ od Pałacu Biskupiego mający. Dachem stalowym, na którym wywiedzionych kominów 7 pokryty. Zewnątrz niewyprawiony, spodem ciosową odsadą, górą zaś gzymsem ciosowym wkoło obwiedziony, [z] pilastrami ciosowymi od rynku czterema, od cmentarza zaś podobnie czterema ciosowymi i na nich bustami czterech, do których świętych na facjacie ciosowej osadzonych ozdobionej.

Wchód tego seminarium jest z cmentarza od kościoła przez ganek na gradusów 9 podniesiony, do którego ganku facjatka z cegły wmurowana, gzymsem ciosowym pokryta, pod sklepieniem w środku schowanym i do niego drzwiczki małe mająca. Z tego ganku wchodzi się zaraz do furty przez drzwi od cmentarza węgry²⁰⁶ ciosowe wspinałe, zewnątrz zaś jest w harcapy²⁰⁷, dębowe mocne i porządne mające, do której furty zamykania są drzwi w szachownicę fasowane²⁰⁸ bez żadnego jednak zamku. Z tej furty wchodzi się na korytarz przez drzwi drugie podobnie wspinałe, wyniesione, dębowe, fasowane podwójnie, na zamek duży, francuski zamykające się. Korytarz ten, cały sklepiony, podobnie w kłamrę oknami na dziedziniec obrócony, w ścianie średniej okien 7 i dwie framugi²⁰⁹, w pawilonach zaś od wschodu okien 4 i drzwi w środku jedno. W drugim zaś pawilonie od zachodu, czyli biskupiego pałacu okien, dwie i drzwi w środku

²⁰⁴ Średnią.

²⁰⁵ Magistralne – główne.

²⁰⁶ Węgar – pionowy element ograniczający z boku otwór drzwiowy lub okienny, na którym wspiera się łuk lub nadproże.

²⁰⁷ Harcap – długi warkocz noszony przez mężczyzn w celu osłony karku przed atakiem od tyłu.

²⁰⁸ Strugane, obrobione strugiem.

²⁰⁹ Wnęki w murze.

jedne na podwórze mający. W oknach tego korytarza niestaje kwater 5 i okien całych trzy.

Wszedłszy na ten korytarz po prawej ręce obok furty ku pawilonowi na zachód stacja pojedyncza z piecem kaflowym i kominkiem przy drzwiach obok, w której dwie framugi, jedna na łóżko a w drugiej szafa na książki zrobiona. Obok tejże stacja druga, podwójna z jednym piecem kaflowym, kominek i dwie framugi mająca.

Pominąwszy tę stację, wchodzą schody kręcone na drugie piętro, przy tych zaś schodach refektarz o dwóch oknach na zachód a o trzecim na północ, w którym refektarzu piec kaflowy, szafa w murze z futryną i drzwiczkami dębowymi, tudzież drzwiczki duże niewielkie do kuchni, lipowe, z zamkiem francuskim.

Z tego refektarzu są drzwi jodłowe z zamkiem francuskim, z futryną jodłową, przez które wchodzi się popod sklepieniem, po którym schody na dół do lochu między ścianami korytarzowymi zżętego drzewa dębowego na kłódkę zamykające się.

Obok refektarza kuchnia z dwoma piecami piekarskimi o jednym oknie na zachód.

Obok kuchni piekarnia o jednym piecu piekarskim, zdezelowana. Obok piekarni spiżarnia, za spiżarnią zaś przeforsztowanie²¹⁰ rogu korytarza, w którym miejscu loka²¹¹, do których wchodzi się z podwórza.

Po drugiej stronie furty, idąc ku pawilonowi, od Rynku, czyli od wschodu, dwie stacje pojedyncze o jednym piecu kaflowym. Trzecia zaś, obok pojedyncza, piec kaflowy sama w sobie mająca, z której są drzwi do komórki pod schodami zrobionej, jodłowe z futryną jodłową. Obok tej stacji są schody kręcone drugie na drugie piętro, takie same, jak przy refektarzu opisane.

Pominąwszy te schody w pawilonie od Rynku, czyli na wschód położonym, w rogu samym [jest] stacja podwójna, o jednym piecu kaflowym i kominek jeden, z którego się pali.

Obok tej stacji podwójnej następują dwie stacje pojedyncze o jednym piecu kaflowym. Dalej obok tej stacji następuje stacja podwójna o jednym piecu kaflowym i kominku, drzwi jedne na korytarz mające. Obok tejże, w kącie samym korytarza, dwie stacje pojedyncze o jednym piecu zewnątrz, jednak przez drzwi komunikację mające. Jest tedy na dolnym korytarzu stacji podwójnych trzy, pojedynczych zaś osiem mieszkalnych dla księży. Te wszystkie stacje i budynki na dolnym korytarzu mają sklepienia drutowe, sam zaś korytarz [jest] owalnie zasklepiony, które sklepienie zdaje się wspierać na gzymsie w koło z gipsu wyciągnionym²¹².

²¹⁰ Przegrodzenie deskami.

²¹¹ Ubikacja, ustęp.

²¹² Wykonanym.

Korytarz dolny, cały jest bez podłogi, w stancjach zaś wszystkie podłogi są jodłowe. Każda stanca ma okno jedno, we wszystkich zaś oknach, tak w korytarzach jako i w stancjach są węgary ciosowe. Drzwi wszędzie i futryny [są] jodłowe z zamkami francuskimi. W oknach w pawilonach dołem znajdują się kraty żelazne, okna zaś od cmentarza są bez krat.

Do tego seminarium jest dziedziniec niezbyt obszerny i owszem szczupły, cały wyplantowany, z którego kanał marmurowy wychodzi przez loka, aż na skałę za pałac biskupi. Przy tymże dziedzińcu przypiera grunt i podwórze sławetnego Jakuba Ćwikły, obywatela kamieniec[kiego], rogiem jednym do ściany korytarzowej do muru wysoko²¹³ wymienionego.

W tym zabudowaniu, w rogu, przy samej ścianie korytarza, znajdują się dwie izdebki bez okien i pieca, od czasu wymurowania niemieszkalne, sionki w środku siebie mające, z których sionek drzwi na ziemi do lochu pod izdebką na lewej stronie będącej.

Dalej zaś ku wrotom jest stajnia z wozownią bez żadnego przepierzenia, w której koni 10 i pojazdów dwa pomieścić się może.

W końcu tego zabudowania są wrota podwójne, dębowe porządne, na rygiel od kłódki zamykające się, na ulicę [na] przeciwko Kościoła Świętej Katarzyny wychodzące. Naprzeciwko których wrót są drzwi i wchód do lochów.

Na drugim piętrze był korytarz podobnie w klamrę, jak i dolny, oknami na dziedziniec obrócony, do połowy tylko podłogę i sufit z tarcic mający. Nad schodami zaś, po obydwu stronach, sufity gipsowe.

Stancji zaś na górnym piętrze, w pawilonie na wschód, czyli od Rynku położone było sześć pojedynczych i siódma podwójna.

W pawilonie zaś na zachód leżącym wchodząc zaraz przy schodach było laxutoryum, obok tego trzy stancje mieszkalne, za tymi w rogu samym loka.

W ścianie zaś szredniej, od cmentarza na północ, było stancji mieszkalnych sześć, z dwoma piecami kaflowymi, po dwie stancje górne ogrzewającymi i siódma, nad furką, bez pieca, gdzie był skład książek czyli biblioteka.

Te stancje górne, podobnie jak i dolne, były w jednym oknie, każda prócz lokutarza²¹⁴ nad refektarzem o trzech oknach, wszędzie powały i podłogi jodłowe, drzwi z zamkami takie same, jak u dolnych rezydencji. Z korytarza na podwórze było okien szesnaście. U wszystkich zaś okien, tak górnych jak i dolnych, węgary ciosowe. Te zaś całe piętro górne jest zajęte od rządu całkiem na kancelarię gubernialną, zupełnie inaczej przeformowane, tak że i korytarz cały poprzeforsztowany i na kancelarie przerobione.

²¹³ Tu: wyżej.

²¹⁴ Lokutarz – pokój do rozmowy.

1.8. Spis inwentarza seminarium

Inwentarz rzeczy czyli sprzętów różnych ichm[ości] xx wikariuszów kamienieckich znajdujących się w seminarium:

Obrazy

- w refektarzu obraz S. Michała No 1
- obraz S. Anny No 1
- krzyż duży z wizerunkiem Pana Jezusa No 1

Cyna

- Waz z nakrywkami No 2
- Mis obręczowych No 2
- Chochle No 2
- Łyżka prosta, duża No 1
- Półmisków No 8
- Salaterek No 2
- Talerzy No 7
- Solniczka No 1
- Miseczka na chrzan No 1
- Miedź i mosiądz
- Kociołek z nakrywką do grzania wody No 1
- Rondli mniejszych i większych No 6

Rondelków małych do seminarium zapisanych przez WJX

- śp. Starzyńskiego KAW No 3
- Durszlak No 1
- Form do pieczenia ciasta No 2
- Łyżka duża do kuchni No 1
- Nakrywka do rondli No 1
- Moździerz z tłuczkiem, mosiężny No 1

Naczynia blaszane

- Łyżka blaszana do kuchni No 1
- Tarka No 1
- Korzenniczka²¹⁵ No 1
- Patelnie No 3
- Brytfanny No 2
- Blach do pieczenia ciasta No 1

Naczynia żelazne

- Topór do rąbania mięsa No 1
- Siekiera do rąbania drzew No 1

²¹⁵ Puszka do przechowywania przypraw.

Łopatka do kuchni No 1
 Rożen No 1
 Trójnóżków No 3
 Nóż kuchenny No 1
 Tasak No 1
 Szpikulec No 1
 Kłódka do zamykania bramy No 1

Bielizna stołowa
 Obrusów No 2
 Serwet ordynaryjnych No 16

Farfury²¹⁶
 Białów podługowatych, białych No 3
 Farfurek płytkich i głębokich No 18

Naczynia drewniane
 Kadek na wodę No 3
 Beczek do wożenia wody No 2
 Konewek No 8
 Cebrzyk No 1
 Wanienka do obmywania naczyń No 1
 Na leguminie zsypan różnych No 9
 Ćwierć²¹⁷, żelaznymi obręczami okuta No 1
 Niecki²¹⁸, sito No 2
 Parawanów seminaryjnych No 2
 Stół dębowy, okrągły No 1
 Stół kwadratowy, mały No 1
 Zydlów No 1
 Szafa we framudze No 1
 Szafa pomniejsza No 1
 Taboretów No 24
 Pulpit do czytania książki podczas stołu No 1
 Beczek kapustnych 2, berbenic²¹⁹ 2, fasek²²⁰ 4, etc. No 9
 Tapczanów No 2

²¹⁶ Naczynia porcelanowe lub fajansowe.

²¹⁷ Naczynie służące do mierzenia objętości ciał sypkich.

²¹⁸ Naczynia drewniane, wydrążone półkolisto.

²¹⁹ Berbenica – naczynie o objętości 12 garnców (czyli 45,24 l) służące do przechowywania sera.

²²⁰ Faska – naczynie drewniane zwężone u dołu, służące do przechowywania produktów.

1.9. Pałac biskupi

Opisanie Pałacu Biskupiego

Dom pod numerem 319, murowany z kamienia, przy samej katedrze i obok seminarium.

Facjata tego domu obrócona jest na południe, murowana z cegły, w górze wyżej dachu w trianguł wyniesiona, na którego triangułu angule²²¹ jest wazon ciosowy.

W tej facjacie jest napis nad drzwiami restaurationem tego domu przez J.W. Biskupa Dembowskiego kam[ienieckiego] wyrażający.

Wchód do tego domu. Są drzwi wyniesione z węgarem ciosowym, bez haków i żadnego zamknięcia.

Tymi drzwiami wszedłszy do sieni płytami czarnymi wysadzonych, okien dwa na południe mającej, z których jednym dwie kwatery górne, a w drugim jedna tylko znajduje się. Reszta zaś wszystko potłuczone.

Po prawej ręce jest izba stołowa, duża, z posadzką drewnianą, w tafle kwadratowe i sufit w tejże z gipsu zrobiony z gzymsem wkoło wyciągniętym. W tej izbie znajduje się okien dwa na południe od dziedzińca, zaś dwa od wschodu słońca na cmentarz.

W tej izbie jest piec duży, fabryki moskiewskiej z kafli postawiony, lecz stary. Zamknięcia do tej izby. Z sieni są drzwi, proste, nie na zawiasach, lecz na biegunach²²².

Z tejże izby są drzwi stare, jodłowe na zawiasach esowatych, starych, przez które wszedłszy do garderobki po prawej stronie jest skarbczyk od [strony] cmentarza, okno niewielkie z kratą mający; po lewej zaś stronie są drzwi do rejteradki²²³, w której wchód do sklepu i wychód na drugą stronę pałacu od północy, drzwiami dębowymi z zamkiem zamykający się.

Po lewej ręce z tychże sieni jest przedpokój, w którego wchód przez drzwi jodłowe, podwójne, stare i zdezelowane, bez żadnego zamka i klamki.

W tym przedpokoju dwa okna na południe od dziedzińca, tamże jest podłoga i sufit gipsowy, lecz zupełnie zrujnowany i opadły.

Wszedłszy do tego przedpokoju są drzwi po prawej ręce podwójne, jodłowe, lecz stare, bez żadnego zamknięcia, przez które wchodzi się do pokoju sypialnego w którym framuga na łóżko, tamże dwa okna, podłoga w tym pokoju znajduje się, lecz sufit także zdezelowany i piec rozwalony.

²²¹ Kącie, szczytce.

²²² Bieguny – rodzaj dawniej stosowanych zawiasów u drzwi, znajdowały się one na zewnątrz futryny.

²²³ Przejścia.

Wszedłszy od tego pokoju sypialnego po prawej ręce garderóbka, okno jedno na północ mająca, w której sufit, posadzka kamienna. Drzwi zaś do tej garderóbki są podwójne, stare jodłowe bez zamka. Po lewej zaś ręce są drzwi niewielkie, pojedyncze, tymi wchodzi się do skarbcza w którym posadzka kamienna, sklepienie drutowe i okno jedno na północ z kratą żelazną.

Ex opposito wnijsia z sieni do przedpokoju są znowu drzwi jodłowe, podwójne, stare, którymi wszedłszy jest izba dla ludzi, z sufitem zrujnowanym, bez podłogi i posadzki w której piec rozwalony i dwa okna na południe od dziedzińca, stare i popsute. Z tej izby wchodzi się do kuchni komin na filarach wywiedziony mającej i okno jedno na dziedziniec od południa deskami zabite, drugie zaś na zachód, stare i zepsute. Obok tego okna jest piekarnia dość obszerna, okno jedno podobnie na zachód mające, do której zamknięcie drzwi jodłowe, pojedyncze, fasowane, stare. W tejże kuchni, przy drzwiach na dziedziniec od południa położonych, jest druga izdebka niewielka, okno jedno na dziedziniec mająca, w której podłogi nie masz ani posadzki i powała podobnie z tarcic, jak w piekarni, na belkach ułożona. Z tejże kuchni od północy jest murowane jedno konserwatorium bez żadnego sklepienia i posadzki, z oknem jednym, niewielkim i drzwiami z kuchni, bez żadnego zamknięcia.

Opisanie 2go piętra pałacu

Drugie piętro jest całe w dachu, do którego wchód przez schody drewniane, ścianą pruską z oknem krągłym od sieni zasłonione. Na te drugie piętro wszedłszy jest pokojów 8, przez które drzwiami i komunikacją z jednego do drugiego, na oko, obejść można. Nadto garderobka niewielka znajduje się. Te całe zabudowanie górne bez pieców, trzy tylko kominki mające, jest całkiem spustoszone i zrujnowane. Znajduje się na drugim piętrze, na różne strony okien 19, w których ani kawałka ramy, ani żadnej tafli nie masz. Drzwi we wszystkich pokojach 7, lecz bez żadnego zamknięcia. Podłogi i powały w niektórych pokojach całkiem, w niektórych zaś po większej części porozbierane. Dach na tej rezydencji, lubo ma wiązanie jeszcze dobre, lecz pokrycia na całym zabudowaniu potrzebuje nowego.

Dziedziniec

Dziedziniec do tego pałacu niezbyt obszerny, ze trzech stron parkanem obwiedziony, z którego wrota na ulicę wychodzą między dwoma filarami z cegły, ciosami pokrytymi, z wazonami na tychże filarach osadzonymi. Te wrota wychodzą na ulicę obok kościoła S. Katarzyny na cerkiew Błahoczestwą zabranego. Od cmentarza zaś jest furtka drągiem zasuwająca się, w której z drzwi podwójnych jedna połowa tylko została, podobnie jak i wrót.

Ex opposito tej furtki, w kącie przy drzwiach kuchennych są loka, z których kanał wyprowadzony na skałę. Inwentarza rzeczy miejscowych żadnego nie ma.

1.10. Szpital

Opisanie szpitala

Dom drewniany, gontami pobity²²⁴, wzdłuż od kościoła S. Katarzyny wyżej wymienionego, ku kamienicy dawnej Probstwo zwanej, a dekretem komisji na fortyfikację oddanej rozciągający się. Wchód do tego szpitala: są drzwi z przyczołku na wschód od kościoła S. Katarzyny. Tymi drzwiami wszedłszy do sionek, czyli korytarzyka w środku na łokci 15 długiego a półtrzecia²²⁵ łokcia szerokiego, po lewej ręce jest izdebek trzy, po jednym oknie na południe mających. Po prawej zaś ręce od Pałacu Biskupiego jest takich że izdebek dwie, podobnie każda o jednym oknie na północ. Te wszystkie izdebki są bez podłogi, gliną tynkowane, w których drzwi różnego gatunku, stare; powały gliną wylepione i piece proste, piekarskie, na glinie stawiane. W rogu tegoż szpitala, ku kamienicy dawnej Probstwo zwanej, była rezydencja dla podkustoszego, pod tymże samym dachem przeforsztowana, a teraz na kwatere dla oficera załogi [zamieniona]. Wejście do tej rezydencji: są drzwi od Pałacu Biskupiego z gankiem dachem pokrytym na 3 gradusy wyniesionym. Wszedłszy tymi drzwiami do sionek małych, po prawej ręce są dwa pokoiki o jednym piecu kaflowym i kominku przy drzwiach, dwa okna: jedno na południe, drugie na północ mające. Podłoga w tych dwóch pokojach dębowa, powały lipowe. Drzwi jedne lipowe, fasowane, z zamkiem francuskim, drugie dębowe bez zamka. Drzwi do sieni są także dębowe z klamką żelazną. Z tychże sieni jest po lewej ręce spiżarka o jednym oknie starym, potłuczonym, [spiżarka jest] bez podłogi z powałą z deseczek starych i drzwiami prostymi na klamkę zamykające [się]. Ex opposito wejścia do sieni są znowu drzwi niewielkie, którymi wszedłszy, jest piekarnia z piecem piekarskim, [piekarnia jest] bez podłogi, z powałą glinianą, z drzwiami prostymi i oknem na południe. Inwentarza w tym domu nie ma.

1.11. Dwór Kustodja

Opis Dworu Kustodja zwanego, w którym ad praesens²²⁶ WJX kanonik Pawołowski mieszka iure advitalitio²²⁷.

²²⁴ Pokryty.

²²⁵ Dwa i pół.

²²⁶ Do chwili obecnej.

²²⁷ Z prawem dożywotnim.

Dworek Kustodja zwany, kapituły bywszej kamienieckiej dziedzienny²²⁸, pod numerem 278, jest murowany o jednym piętrze na Tatarską ulicę, na południe dzwonnice i cmentarz kościoła niegdyś katedralnego, na zachód dworek także kapitulny, na północ plac przez szkolny, kościół pojezuicki i karmelitański, wkoło marmur i wrota porządne od placu pojezuickiego. Wchód do niego jest z ulicy Tatarskiej, drzwi do sieni podwójne, z[a] okienkiem, z sieni jest wchód na strych, po schodach krytych. Z lewej strony [jest] sala o dwóch oknach z okiennicami z kredensem w murze. Z tej wchodzi się do pokoju sypialnego o jednym oknie z nyzką, koło której dwie garderobki, jedna na schowanie przed drugą. Wchód do laku murowanego, podwójnego i wychód na podwórze. Ma ten pokój kominiek i piec ogrzewający dwie izby. Z tego pokoju sypialnego po prawej ręce wchodzi się do trzeciego pokoju o jednym oknie z kominkiem, z szafką w murze, z framugą wielką także w murze, dalej drzwiczki do garderobek, jednej ciemnej z kominkiem, drugiej z niewielkim okienkiem mającym kratę żelazną. Z sieni, po prawej ręce, drugiej sieni o jednym oknie i kredensem w murze, dalej piekarnia o dwóch piekarskich piecach kaflowych, o jednym oknie, dalej spiżarka o jednym oknie. Z piekarni po lewej kuchnia z murowanym, wielkim kominem, bardzo niebezpieczna. W pokojach wszędzie podłoga z tarcic dębowych, w sieniach, w piekarni, w spiżarni i kuchni posadzka z płyt kamiennych. Z kuchni drzwi na podwórze z których wychodząc, oficynka zjednoczona z dworkiem, w prawo w której sień, piekarka, spiżarka, w dwóch pokojach, sypialnym i pobocznym, sufity gipsowe, w reszcie wszędzie powała z tarcic; na podwórzu stajnia i wozownia, obie murowane. W rogu podwórza od placu pojezuickiego *ex officio*²²⁹ murowane, w którym izdebka i nie sień, wszystko to pod dachem gontowym. Sprzętów inwentarskich żadnych nie ma. WJX Pawołowski na utrzymanie tego dworku przez półtora roku [wydał] 355 zł. gr. 17 na co ma registra.

1.12. Dom kapituły

Opisanie domu pokapitulnego przy ulicy obok szkół leżącego.

Dom pod numerem 296, którego ściany magistralne, na koło murowane, wewnątrz zaś przegrody wszystkie salkami przeplatane. Wzdłuż położony na zachód między szkołami i kościołem starym pojezuickim z jednej i dworkiem kapitulnym dawniej Kustodją zwanym z drugiej strony. Przyczółki zaś tego domu jeden na północ od kościoła karmelitańskiego, drugi zaś na południe od kościoła po-katedralnego. Wchód do tego domu: są drzwi od zachodu czyli od ulicy, w samym

²²⁸ Tu: znajdujący się. W starodruku *Rewolucya teraznieysza Ameryki Północnej w dwunastu skonfederowanych osadach* słowo „dziedziczny” występuje w znaczeniu dziedziczny: „ten urząd jest dziedziczny y jedynie tytularny”.

²²⁹ Była służbówka.

środku magistralnej ściany, dębowe, pojedyncze, w odrzwiach dębowych, na hakach żelaznych z klamką i zasuwką wewnątrz żelaznymi, przez które wszedłszy do sieni płytami wysadzanej są drzwi takie same na przestrzał na podwórze od wschodu. W tych sieniach u drzwi tak pierwszych jak i drugich jest powała²³⁰ jodłowa z deseczek, sam zaś środek przemurowany arkadą, na której komin murowany wyprowadzony na dach. Wszedłszy do sieni od ulicy po lewej ręce, tuż przy drzwiach, są drzwi pojedyncze, lipowe, z zamkiem francuskim, którymi wchodzi się do rezydencji o trzech pokojach, to jest pierwszy zaraz od sionek, z oknem jednym i okiennicą na zachód. Drugi, po lewej ręce, z drzwiami lipowymi, podwójnymi i oknem jednym z okiennicą, na wschód. Trzeci zaś *ex opposito* z drzwiami pojedynczymi, lipowymi, z klamką, w którym podobnież okno jeno z okiennicą na zachód. W pierwszym z tych pokojów jest piec z kafli białych, polewanych jedną stroną, także po lewej stronie ogrzewający, w którym znajduje się i komin szafiasty. W tych trzech pokojach podłogi są dębowe, powały zaś z tarcic lipowych. Przy drzwiach drugich na przestrzał, którymi z sieni wychodzi się na podwórze, po prawej ręce znowu [są] drzwi lipowe, pojedyncze, z zamkiem francuskim, na hakach żelaznych, przez które wchodzi się do izby [mającej] okno jedno na wschód słońca, z okiennicą od dziedzińca. Piec jest w tej izbie z kafli białych i komin szafiasty przy drzwiach. Z tej izby wchodzi się do alkierza²³¹ [znajdującego się] po lewej ręce, w którym okno jedno na zachód z okiennicą i drzwi lipowe pojedyncze na klamkę żelazną zamykające się. Do tego alkierza wszedłszy, po lewej ręce jest garderóbka mała, bez żadnego światła, w której [na]przeciwko drzwi jest komin zmurowany.

W tychże ścianach, przy drzwiach od podwórza, są schody drewniane na strych, drzwiami z wierzchu lipowymi zamykające się. Wszedłszy na podwórze z sionek, szczupłe, płytami wybudowane, po lewej ręce są przybudowane sionki w samym rogu ściany magistralnej, płytami czarnymi wysadzone, deskami jodłowymi, nieheblowanymi nakryte, do których drzwi dębowe proste, z klamką żelazną na kłódkę zamykające się, w których sionkach *ex opposito* także drzwi, są schody pod ścianą, drewniane, na strych.

Wszedłszy do tych sionek, po lewej ręce są drzwi pojedyncze, lipowe, z zamkiem francuskim do rezydencji o trzech pokojach, to jest: p[ier]wszy pokój zaraz z sieni, w którym okno na północ z okiennicą. Drugi pokój, zaraz z tego po lewej ręce, w którym okno z okiennicą na wschód i drzwi podwójne, lipowe z zamkiem niewielkim, francuskim. Trzeci zaś pokój *ex opposito* wnijścia do pierwszego, w którym drzwi pojedyncze, lipowe, z klamką i okno na północ z okiennicą.

²³⁰ W oryginale: „powaga”, więc może autor miał na myśli powagę, czyli strop.

²³¹ Alkierz – mały, boczny pokój, służący za sypialnię.

W tych wszystkich trzech pokojach są podłogi dębowe, powały lipowe, piec zaś w pierwszym pokoju z kafli białych polewany. Po prawej ręce, na dziedzińcu tymże od kościoła po-katedralnego, jest piekarnia w poprzek dziedzińca wybudowana, okno jedno na dziedziniec od północy, a drugie, mniejsze na południe od cmentarza kościoła po-katedralnego mająca.

Wchód do tej piekarni: są sionki szczupłe, niewielkie, z drzwiami dębowymi na klamkę żelazną zamykające się. Dalej z tychże sionek są drzwi drugie, podobnież z klamką do kuchenki małej, do której wszedłszy po lewej stronie piekarnia z drzwiami lipowymi pojedynczymi, z piecem piekarskim. Po prawej zaś stronie spiżarnia z takimiż drzwiami, w której podobnież, jak i w piekarni, okien dwie, jedno od kościoła katedralnego na południe, mniejsze, drugie większe na dziedziniec od północy. W tym całym zabudowaniu są ściany wszystkie walkowe²³² prócz jednej magistralnej, od kościoła katedralnego, która jest murowana. Na tymże dziedzińcu obok drzwi do sionek, przez które się wchodzi, jest loch pod spiżarnią podchodzący, do której ściany jest przyparta szyja, murowana, dachem gontowym pokryta, drzwiami dębowymi zamykająca się. Podwórze tego domu, czyli dziedziniec, jest zewsząd opasany zabudowaniem, prócz od rezydencji Kustodja zwanej ma ścianę murowaną. Wjazd do tego dziedzińca: są wrota dębowe, podwójne, z placu naprzeciw Kościoła Karmelitańskiego drągiem zewnątrz zasuwające się, nad którymi daszek dębowy²³³.

W tymże domu z przyczółku od kościoła po-katedralnego jest ex orbuim oficierskie do którego wchód tym sposobem: 1. drzwi do sionek dębowe, pojedyncze z klamką, 2. wszedłszy do sionek po lewej stronie piekarniczek z piecem, po prawej zaś stronie spiżarka, mała, ex opposito wnijścia do sieni są drzwi z zamkiem francuskim, przez które wszedłszy, są dwa pokoiki, jeden z oknem od dziedzińca na wschód, 2gi zaś z oknem takim że od ulicy na zachód. Obydwa te pokoiki ogrzewa piec z kafli białych, polewanych, obok którego kominiek w drugim pokoju szafiasty, w obydwu zaś są podłogi dębowe i powały lipowe. Cały ten dom jest pobity gontem, który [jest] jeszcze dobry. Inwentarza rzeczy miejscowych w tym domu żadnego nie ma. W tym domu ad praesens mieszka WJX kanonik Raduchowski.

1.13. Dworek kanonika Pecza

Opis dworku po-kapitulnego w którym ad praesens mieszka WJX kanonik Pecza.

Dworek, w którym wyżej wspomniany, mieszka iure aduitalitio kapituły kamienieckiej bywszej, własny, pod numerem 277, jest

²³² Ściana walkowa – ściana do wydzielenia alkowy, ścianka działowa.

²³³ Dalej następuje powtórzenie fragmentu tekstu: „zamykająca się nad którymi daszek dębowy”.

na podmurowaniu wystawiony z muru pruskiego o jednym piętrze, z powałą z tarcic pod gontami, z frontu na Tatarską od jednej ściany Zarwańską zwanych ulic, druga zaś ściana graniczy z dworkiem J Pana Podolskiego, subdelegata przedtem grodzkiego, kamienieckiego, a z tyłu graniczy z kamienicą WJ Pana Makowieckiego. Zbudowanie dworku jest takie: z ulicy Zarwańskiej są wrota do wjazdu i furтка. Wchodząc na podwórze od ulicy Zarwańskiej po prawej ręce stajenka z chrustu, bez podłogi na parę koni. Za stajnią ex officium z sienią i izbą o jednym oknie. Po lewej zaś ręce pomieszkanie z takimi izbami. Wchodząc w dom mieszkalny, sień mała i kuchnia. Po lewej stronie sieni drzwi z klamką do izby czeladnej, w której piec ceglany do gotowania jeść w zimie, z tej izby po prawej ręce drzwi z zamkiem do izby małej o dwóch oknach, jedno na podwórze bez okiennicy, drugie zaś na ulicę Zarwańską z okiennicą. Podłoga w tej izbie z tarcicy, piec biały, kaflowy. Nota tej izby nie było, tylko pustynia, lecz kosztem WJX kanonika Pecza sporządzona jako też i schowanie przy tej izbie z drzwiami z zamkiem. Wchodząc do sieni po prawej ręce drzwi z zamkiem do izby o jednym oknie z okiennicą, w której podłoga z tarcic i piec biały, kaflowy, ogrzewający dwie izby. Z tej izby po lewej ręce²³⁴ drzwi z zamkiem do izdebki szczupłej z kominkiem. Okno jedno z okiennicą. Tak w izdebce, jako i w garderobce, podłoga z tarcic, stanawszy w pierwszej izbie z sieni są drugie drzwi z zamkiem po prawej ręce do izby o dwóch oknach na ulicę Tatarską z okiennicami i podłoga z tarcic, bez pieca, bez komina. Podwórza małe, niebrukowane, mur od kamienicy WJP Makowieckiego, jako też kawał ściany dzielczej od dworku JP Podolskiego jest kosztem wspomnianego JWX kanonika wystawiona, reszta tej ściany z chrustu. Piwnicy żadnej nie masz. Ogrodu także nie masz bo plac nadto mały. Sprzętów inwentarzowych żadnych nie ma w tym dworku.

WJX kanonik Pecza odebrał ten dworek jure aduitalitio w jak najgorszym stanie i wydał na reparację onego, jak świadczą rejestra, do trzech tysięcy złotych polskich.

1.14. Dom w dożywotniej posesji ks. Szuskiego

Dom po-kapitulny w dożywotniej posesji JWX Suszkiego kanonika w środku miasta pod numerem 68 w sąsiedztwie szlach[cica] Michała Sołowskiego sukcesorów Fran[ciszka] Płockiego i Michała Kłonieckiego.

Opisanie tego.

Wchód z frontu miasta: wrota podwójne z kunami²³⁵ żelaznymi, z zamkiem na kłódkę. Furta w tychże wrotach na zawiasach z zasuwką i klamką żelazną.

²³⁴ W oryginale: „na lewo rękę”.

²³⁵ Kuna – obręcz wzmacniająca konstrukcję.

Wszedłszy, po prawej stronie [jest] izba dla gospodarza. Drzwi do sionek na zawiasach, z klamką, zasuwką i haczykiem żelaznymi. Drzwi do izby fasowane na zawiasach z zamkiem francuskim z haczykiem, wewnątrz piec z kafla niebiesko polewanych, kominek. Okna dwa na zawiaskach z haczykami i podłoga z dębowych tarcic. Wyszedłszy z tej izby naprzeciw [są] drzwi do piekarni, na zawiasach z klamką i haczykiem. Piekarnia z piecem kucharskim i oknem jednym na zawiasach i haczykami, z tej [piekarni są] drzwi do kuchni, na zawiasach, z klamką, haczykiem żelaznymi.

Kuchnia, w której [są] drzwi na podwórze, na biegunie z zakrytką drewnianą. Okno także na podwórze i drzwi do spiżarni na zawiasach z zasuwką i skoblem.

Spiżarka niewielka, z lochem także niewielkim, murowanym, z tej [spiżarki] drzwi na podwórze na zawiasach z haczykiem.

W teże samej linii ex officium, w którym piec z kafla prostych, okno stare, drzwi do sionek na zawiasach z klamką. Sionki i z nich drzwi na ulicę na zawiasach ze skoblem.

Po lewej stronie wozownia niewielka, stajenka ze żłobem i drabiną. Drzwi na biegunie ze skoblem. Loka, do której drzwi, na biegunie z zasuwką i skoblem żelaznymi.

Na tymże zabudowaniu, po prawej stronie, spiżarka, drzwi jedne do niej na zawiasach, z zamkiem prostym, drugie na ulice czyli na ganek, na zawiasach z zasuwką żelazną, okno także na ulicę.

Po lewej stronie spichlerz z pięćcio[ma] zasiekami²³⁶, drzwi dwoje na zawiasach, jedne z[e] [s]koblem, drugie z haczykiem. Całe to wyżej opisane zabudowanie drewniane to jest z dylów²³⁷, dworek zaś, czyli pokoje, pruskim murem stawiony.

Wchód do pokoju z podwórza. Drzwi do sionek podwójne, na zawiasach z zamkiem prostym. Drzwi do Sali Lipowej fasowane, na zawiasach, z zamkiem francuskim.

Sala z oknami dwoma, podwójnymi, na zawiasach z haczykami i okiennicami na front miasta. Po lewej stronie drzwi do pokoju podwójne, na zawiasach z zamkiem polskim.

Pokój, w którym piec z kafla białych, polewanych. Okno podwójne na zawiasach z haczykami i okiennicą na front miasta. Po lewej stronie [są] drzwi do garderobki, jodłowe, fasowane, z dwoma haczykami na zawiasach.

Garderóbka, w której [są] półki jodłowe [oraz] okno na podwórze z dwoma kwaterami na zawiaskach i haczykami. Drzwi do sionek [są] dębowe, fasowane, z haczykiem.

Po prawej stronie sali [są] drzwi do pokoju drugiego, podwójne, także jodłowe na zawiaskach z zamkiem francuskim. W pokoju

²³⁶ Wydzielone miejsce do przechowywania różnych rzeczy.

²³⁷ Dyl – belka.

[znajduje się] piec z kafli polewanych, białych, [oraz] okno podwójne na zawiaskach z haczykami i okiennicą [wychodzące] na front miasta. Po prawej stronie [są] drzwi do garderobki podwójne, jodłowe, na zawiasach, z zamkiem prostym.

W garderobie [jest] szafa na książki z drzwiczkami podwójnymi, drewnianymi, na zawiaskach z zamkiem, okno z dwoma kwaterami, na zawiaskach z haczykami i okiennicą na podwórze.

Na tych pokojach [znajduje się] strych, na którego środku [jest] izba bez pieca z dwoma oknami podwójnymi na zawiaskach i haczykami, drzwi dwoje po stronach na strych na zawiaskach z haczykami, trzecie do sionek na zawiaskach z zamkiem francuskim nowym i haczykiem i wszystkie troje [drzwi są] fasowane²³⁸. W tych sionkach okien dwie, jedne zabite [deskami] drugie szklane, stare na zawiaskach i [z] haczykami.

Podwórze brukowane i po lewej stronie dylami obłożone.

Przy tym parkanie loch murowany do którego drzwi na zawiasach z[e] skoblem do kłódki.

[Budynek posiada] kominów murowanych trzy, lepionych [z gliny] dwa.

Dachy wszystkie [są] stare, reperatury potrzebują.

Drabina do dachu wielka, nowa [jest] jedna, [a] starych pomniejszych dwie.

Inwentarz rzeczy miejscowych w tymże dworku

W izbie średniej stołów składanych sztuk No 3

Tamże kredensy na rzeczy stołowe z 3ma szufladami i zamkami francuskimi No 2

W izbach pobocznych stolików z 2ma szufladami No 1

Takoż i stolik z zamkiem No 1

Stolik zielono malowany z szufladą No 1

Kredensik z ceratą na wierzchu z zamkiem No 1

Ditto drugi błękitno malowany także z zamkiem No 1

Krzesełek grantowych, trepowych sztuk No 12

Taboretów drewnianych do miednicy No 2

W kuchni i piekarni stołów miejscowych No 2

Drabinka do półek No 1

Szaragów²³⁹ No 2

1.15. Dom w dożywotniej posesji ks. Wyganowskiego

Opisanie domu po-kapitulnego w posesji WJX Wyganowskiego, proboszcza bywszej katedry kamienieckiej będącego.

²³⁸ Obrobione strugiem, heblowane.

²³⁹ Szaragi – stojąca drewniana rama z kołkami lub hakami służącymi za wieszadła na odzież.

Na ulicy Tatarskiej, naprzeciw kościoła o.o. Karmelitów, między domem WW Kuczyńskich z jednej, z drugiej zaś strony między domem WW Gawrońskich, dom stary na podmurowaniu o jednej izbie i sieniach dla gospodarza. Izba druga zepsuta i niemieszkalna. Od kościoła murem opasany w pośrodku którego wrota drewniane z furtką. Ex officio dla żołnierzy z jedną izbą i sionkami. Dom murowany na dwa piętra, w pierwszym stajnia i wozownia, na drugim do którego schody drewniane z podwórza i gankiem po jednej stronie, izba z alkierzykiem, trzy okna na podwórze mająca, pokój podłużny o trzech oknach na podwórze Pawrońskich. Po drugiej [stronie] izba o dwóch oknach na podwórze, druga [izba] z garderóbką o dwóch także oknach, trzecia zaś [izba] o jednym oknie, w której skład być może. Pieców dwa. Dom ten murowany, swoim zupełnie kapitałem wystawił tamże WJX Proboszcz i murem opasał.

1.16. Dom ks. Kanonika Malczewskiego

Na tymże podwórzu dom WJX kanonika Malczewskiego szpitalem SS Łazarza zwany.

[Dom] murowany na dwa piętra, między domem WW Kuczyńskich i J.W. Zakszewskiego na ulicę [na] przeciw [kościół] X.X Bazylianów. Na pierwszym piętrze, po jednej stronie, izba duża, sklepiona, o dwóch oknach. Sień podobnie sklepiona, [jest tam także] i piekarnia z kuchnią, [oraz] schody murowane przez połowę, z gankiem drewnianym, z którego sionki małe, z nich wchód do trzech izb z garderóbką, w których tych dwie sklepione. Okien na ulicę cztery, na podwórze dwa. Dach dosyć jeszcze dobry. Stajnia i wozownia drewniana stara i znacznie zepsuta. Dach stary. Pod domem murowanych lochów dwa.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła drukowane)

Archiwum Główne Akt Dawnych:

Zbiór Aleksandra Czołowskiego, sygn. 249, mikrofilm 38856.

Studies (Opracowania)

Alfabetyczny Spis Świątych i Błogosławionych, <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/alfabet.php3> [dostęp: 19 V 2020].

Biedrzycka A., *Kościół katedralny w Kamieńcu Podolskim w świetle wizytacji z roku 1741*, „Rocznik Biblioteki PAU i PAN w Krakowie” 2002, 47.

Datko A., *Księga relikwii*, Kraków 2014.

Encyklopedia katolicka, t. 8, Lublin 2000.

Fenna D., *Jednostki miar, leksykon*, Warszawa 2004.

Gmiterek H., *Promocje doktorskie w Akademii Zamojskiej*, w: *W kręgu akademickiego Zamościa. Materiały z międzynarodowej konferencji nt. Akademia Zamojska na tle praktyki edukacyjnej w Europie Środkowo-Wschodniej (koniec XVI–koniec XVIII w.)*, Lublin–Zamość, 11–13 maja 1995 r., red. i przed. H. Gmiterek, Lublin 1996.

- Godlewski M., *Jan Dembowski h. Jelita*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 5, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946.
- Górczyk W.J., *Diecezja kamieniecka w drugiej połowie XVIII w.*, „*Nasza Przeszłość*” 2018, 130.
- Hamryszczak A., *Wizytacje kanoniczne jako źródło historyczne*, „*Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*” 2016, 105.
- Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 7, Lipsk 1841.
- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.
- Iwanicki K., *Katedra w Kamieńcu*, Warszawa 1939.
- Kościół chrześcijański na Podolu*, red. T.M. Trajdos, Warszawa 2014.
- Kowalczyk J., *Świątynie późnobarokowe na kresach*, Warszawa 2006.
- Litak S., *Akta wizytacyjne parafii z XVI–XVIII wieku jako źródło historyczne*, „*Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*” 1962, 5, 3.
- Litak S., *Struktura terytorialna kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 r.*, Lublin 1980.
- Moskal T., *Stan i perspektywy publikacji kościelnych akt wizytacyjnych z okresu staropolskiego*, „*Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*” 2012, 98.
- Mucha J., *Organizacja diecezji kamienieckiej do 1795 r.*, „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 1983, 30, 4.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Ostrowski M., *Historyczny rys Biskupstwa Kamienieckiego*, „*Przegląd Katolicki*” 1863, 19; 20; 34; 35; 38; 39.
- Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Olszańskiemu ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, red. J. Wołczański, Kraków 2001.
- Plamenyts'ka O., *Sakral'na arkhitektura Kamyanetsya na Podilli*, Kamyanets'-Podil's'kyu 2005 [Пламеницька О., *Сакральна архітектура Кам'янця на Поділлі*, Кам'янець-Подільський 2005].
- Prusiewicz A., *Kamieniec Podolski szkic historyczny*, Kijów 1915.
- Rabiej P., *Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie*, t. 4, red. W. Drelicharz, Kraków 2009.
- Rożkow W., *Vizitatsiya Rimsko-katolicheskogo Kafedral'nogo sobora Sv. Apostolov Petra i Pavla v Kamentse-Podol'skom 1860 (?) goda*, „*Res Historica*” 2021, 51 [Rożkow W., *Визитація Римско-католицького Кафедального собора Св. Апостолов Петра и Павла в Каменце-Подольском 1860 (?) года*, „*Res Historica*” 2021, 51].
- Szczepaniak J., *Diecezja kamieniecka ok. 1830 r.*, t. 1, *Katalog kościołów i kaplic oraz duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, Kraków 2019.
- Szczygielski W., *Krasiński Adam Stanisław h. Ślepowron*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.
- Święci na każdy dzień, Kielce 2011.
- Trajdos T.M., *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)*, Wrocław 1983.
- Trajdos T.M., *Wikariusze katedry kamienieckiej*, „*Przegląd Historyczny*” 2011, 102, 3.
- Urban J., *Rękopis wizytacji Diecezji kamienieckiej z 1777 roku z Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu*, „*Folia Historica Cracoviensia*” 2004, 10.
- Uruski S., Kosiński A.A., Włodarski A., *Rodzina. Herbiarz szlachty polskiej*, t. 13, Warszawa 1916.
- Warmiński J., *Krasiński Adam Stanisław*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, Lublin 2002.

Wołczański J., *Inwentarz rzymskokatolickiej katedry pod wezwaniem Apostołów Św. Piotra i Pawła w Kamieńcu Podolskim według stanu z 1930 roku*, w: *Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Olszańskiemu ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, red. J. Wołczański, Kraków 2001.

Wyczawski H.E., *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989.

Ziółek E., *Kamieniec Podolski w relacji biskupa kamienieckiego Adama Stanisława Krasińskiego z 1792 r.*, „Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne” 2004, 2.

Websites (Strony internetowe)

<http://mikmach.hg.pl/zrodla2/lepszy.html> [dostęp: 17 XII 2019].

<http://www.santiebeati.it/dettaglio/70250> [dostęp: 17 I 2021].

<https://deon.pl/> [dostęp: 6 IX 2021].

<https://vitaesanctorum.wordpress.com/> [dostęp: 21 I 2021].

NOTY O AUTORACH

Leszek Opyrchał – absolwent astronomii na wydziale Matematyczno-Fizycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz budownictwa wodnego i sanitarnego Politechniki Krakowskiej. Obecnie pracuje na stanowisku profesora w Wojskowej Akademii Technicznej. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się na zagadnieniach bezpieczeństwa budowli piętrzących. Zafascynowanie budowlami obronnymi Kamieńca Podolskiego, a zwłaszcza jego już nieistniejącym systemem piętrzenia wody w celach obronnych rzeki Smotrycz skierowało go w stronę bardziej szczegółowych badań nad dawną architekturą tejże twierdzy oraz nad historią budowli obronnych.

Rusłan Nahnybida – absolwent archeologii Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim. Pracownik naukowy Narodowego Rezerwatu Historyczno-Architektonicznego „Kamieniec”. Zajmuje się katalogowaniem zabytków budownictwa sakralnego, obronnego oraz cywilnego, a także mediewistyką Podola. Stypendysta niemiecko-ukraińskiej komisji historycznej w 2017 r.

ABOUT THE AUTHORS

Leszek Opyrchał – graduated in astronomy from the Faculty of Mathematics and Physics at the Jagiellonian University and in hydraulic and sanitary engineering at the Cracow University of Technology. He is currently working as a professor at the Military University of Technology. His research interests focus on the safety of damming structures. His fascination with the defensive structures of Kamieniec Podolski, in particular its now defunct water damming system for the defence of the Smotrycz River, directed him towards more detailed research into the ancient architecture of this fortress and the history of defensive structures.

Rusłan Nahnybida – graduate in archaeology from the Ivan Ohijenko National University in Kamienets Podolski. Researcher at the National Historical and Architectural Reserve „Kam’ianets”. He is involved in cataloguing monuments of sacred, defensive and civil construction, as well as medieval studies of Podolia. Scholarship holder of the German-Ukrainian Historical Commission in 2017.